

DE
BEOEFENING DER RECHTSWETENSCHAP

AAN

Staatsacademie of Vrije Universiteit.

DOOR

EEN RECHTSGELEERDE.

~~~~~  
Niemand kan twee heeren dienen.  
Matth. 6 : 24.  
~~~~~


AMSTERDAM,
A. FERNHOUT.
1891.

DE
BEOEFENING DER RECHTSWETENSCHAP

AAN

Staatsacademie of Vrije Universiteit.

DOOR

EEN RECHTSGELEERDE.

~~~~~  
Niemand kan twee heeren dienen.  
Matth. 6 : 24.  
~~~~~


AMSTERDAM,
A. FERNHOUT.
1891.

V O O R R E D E.

Niet wetenschappelijk man met Christelijke sympathie, maar in de wetenschap zelve Christelijk. Niet liberaal rechtsgeleerde met Christelijke adspiraties, maar Christenrechtsgeleerde. Niet van het begin tot het einde opgeleid, gevoed, opgevoed aan de hand der ongodistische Rechtswetenschap, met behoud van de daarbuiten liggende Christelijke sympathieën, maar van meet af het Christelijk beginsel in de opleiding zelve, het zout der aarde, dat alle Christelijke opvoeding alleen mogelijk, alle voeding der wetenschap voor Christenen alleen bruikbaar maakt, en alle wetenschap alleen doet beantwoorden aan haar hoog verheven doel, nl. het doen aanschouwen van de volmaaktheden des Heeren onzes Gods. Hetzij dat gij eet, hetzij dat gij drinkt, doet het ter eere Gods. Welnu, ook als gij de Rechtswetenschap beoefent, doet het ter eere Gods. In de wetenschap zelve het Christelijk beginsel, niet het Christendom als toegift of etiquette.

Ziedaarden strikten eisch voor al ons doen en laten, voor de opvoeding onzer kinderen en jongelingen, voor lager en hooger onderwijs in alle vak van wetenschap.

Voor de Rechtswetenschap is dit schijnbaar het minst, in werkelijkheid het allermeeft noodzakelijk.

Tot staving van dezen eisch dienen de volgende bladzijden.

Niet het minst voor ouders van zonen, die zich aan de Rechtswetenschap wenschen te wijden. Maar ook vooral voor die zonen van ons volk, die zelve zich wagen aan de studie der Rechtsgeleerdheid.

En eindelijk zij mij de hooge eer vergund, deze bladzijden ter beoordeeling aan te bieden aan onze hedendaagsche rechtsgeleerden, aan de vertegenwoordigers van ons volk, aan de raadslieden der kroon; niet opdat zij allen daarmede zouden instemmen, — dat ware uiteraard onmogelijk — maar alleenlijk om hun oordeel te vragen, of het daarvoor mag worden gehouden, dat naar den eisch der Calvinistisch-Christelijke beginselen de lijnen met eenigszins vaste hand zijn getrokken.

Voor mij volsta hier het eminente woord van Calvijn ¹⁾, dat voor ieder, die zich nederzet tot eenige studie, de vertolking zijner bezieling zij: „Si tantum utilitatis afferat (lectoribus huiusce libri) lectiö, quantum ego ex scriptione fructus percepi, non erit cur me suscepti laboris poeniteat.“

¹⁾ J. Calvinus, Opera Omnia, Tom III, Praefatio. In goed Hollandsch dit: Indien de lezer uit deze bladzijden zooveel nut mag trekken, als ik daarvan onder het schrijven heb mogen genieten, dan zal ik mij over mijnen arbeid niet hebben te beklagen.

I N H O U D.

HOOFDSTUK I: DE BEGINSELEN, DIE WIJ BELIJDEN.

Uit Hem en door Hem en tot Hem alle dingen. Wat gij doet, doet het ter eere Gods. Het hoogste doel. De hoogste vrijheid..... Blz. 7

HOOFDSTUK II: DIE BEGINSELEN TOEGEPAST OP HET ONDERWIJS, ZOOWEL HOOGER ALS LAGER.

Onderwijs is opvoeding. In de leering en vermaning des Heeren. Hooger onderwijs nog meer opvoeding dan lager. Onweerstaanbare invloed van de hoogleeraren. Lessings Faust..... Blz. 11

HOOFDSTUK III: DE FUNDAMENTEEL TEGENSTELLING TUSSEN CHRISTELIJK EN ANTICHRISTELIJK HOOGER ONDERWIJS IN DE RECHTSGELEERDHEID.

I. De geest van het onderwijs in 't algemeen. II. Het Object der Rechtswetenschap. III. De Encyclopaedie. IV. Het Mozaïsch Recht. V. Het Romeinsch Recht. VI. Het Staatsrecht. VII. Het Strafrecht. VIII. Het Burgerlijk- (en Handels-)recht. IX. Het Volkenrecht..... Blz. 16

HOOFDSTUK IV: WELKE EISCHEN STELLEN ONZE BEGINSELEN VOOR HOOGER ONDERWIJS IN DE RECHTSGELEERDHEID?

I. Een eigen universiteit als universitas docentium et discentium, die hetzelfde belijden. II. Subsidie *verplaatsing*, niet *verhooging* van budget. III. Effectus civilis, door peremptoir examen of elke andere vrijmaking van het Christelijk hooger onderwijs..... Blz. 43

HOOFDSTUK V: LEID ONS NIET IN VERZOEKING.

Alzoo Staatsonderwijs in de Rechtsgeleerdheid onbruikbaar.

De eenige weg is het vrije hooger onderwijs. Evenwel velerlei groote verzoeking voor ouders en jonge mannen.

I. Wat zijn hunne vooruitzichten? II. Is het verschil wel zoo groot? III. Is het gevaar wel zoo groot? IV. Met wie zullen zij omgaan? V. En dan de vroeger verkregen doctorstitels? VI. En voor de medicijnen dan? VII. Worden zij dan niet geminacht? VIII. Raadt niet iedereen het aan? IX. Anderen gaan toch ook naar de Staats-academie. X. Kan men niet aan twee universiteiten tegelijk studeeren? XI. Kan men niet alleen examens doen aan de Staats-academie en geeft art. 85 van de wet op het h. o. hiervoor geen voldoende vrijheid? XII. Moet men ook niet de tegenpartij hooren? XIII. Leest men hetzelfde toch ook niet in boeken? XIV. Men overziet de gevolgen niet. XV. Kan men niet wachten op betere tijden? Wie vader en moeder liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig..... Blz. 40

HOOFDSTUK VI: WAT VRAAGT HET CHRISTELIJK BEGINSEL VAN ONS?

Zijne geboden en Zijn welbehagen. De wapenrusting Gods onze eenige sterkte. Het leven des gebeds is het leven des Christens. De naaste toekomst voor de Vrije Universiteit en voor hare jonge rechtsgeleerden. Hoe de overheid recht kan doen. Het centraal-comité en de anti-revolutionaire pers. Zijt niet bezorgd, wat gij eten of drinken zult, of waarmede gij u kleeden zult, want uw Vader, die in de hemelen is, weet, dat gij al deze dingen van noode hebt..... Blz. 83

HOOFDSTUK I.

DE BEGINSELEN, DIE WIJ BELIJDEN.

Deze zijn het, die het Lam volgen, waar het ook heengaat. Hier zijn zij, die de geboden Gods bewaren en het geloof van Jezus.

Openb. 14: 4, 12.

„Wat is er,” zoo schrijft een onzer bekwaamste liberale volksvertegenwoordigers, „wat is er vooreerst van onzen strijd tegen God? Wij bestrijden inderdaad en met alle macht de kerkleer omtrent God. Wij erkennen geene bovennatuurlijke, door de kerk of door den Heiligen Geest in de kerkleer bewaarde, bijzondere openbaringen.” Aldus Mr. S. van Houten. ¹⁾

Welnu, diezelfde God van de leer der Kerk en der Openbaring is onze God. Diezelfde God, gehoond door den Goliath dezer wereld, bespot door den geest dezer eeuw, is de God onzer allerheiligste aanbidding, de rots en het vaste steunpunt onzer eeuwige hope, uit Wien en door Wien en tot Wien alle dingen zijn.

Wij kennen geen god, die zich met het geschapene niet persoonlijk inlaat, die slechts aangenomen wordt om den meest tastbaren drang van alle conscientie tegemoet te komen, en die niet meer is dan een naam voor het ongekende, gelijk de god van Thorbecke, van Van Houten, van Opzoomer en van den geest van geheel ons lager en hooger Staatsonderwijs.

Onze God is een ijverig God, Wiens volmaakt attriboot

¹⁾ Mr. S. van Houten: Bijdrage tot den strijd over God, Eigendom en Familie, 2de druk, pag. 8.

de absolute gerechtigheid is, „Die het recht wil en zal handhaven“, gelijk Kohlbrügge ¹⁾ het uitdrukte, „tegenover de wereld, die evangelisch wil zijn.“

Vóórdat hemel en aarde geschapen waren, was Hij God, en het schepsel, dat door Zijn woord uit het niet tevoorschijn trad, heeft slechts te vragen, wat Zijn heilige wil is, om dien te volbrengen. Dat is het *hoogste doel* van al het geschapene, en Zijn welbehagen te *mogen* volbrengen is de *hoogste vrijheid*.

Hem te aanbidden is het brood der engelen, tegen Hem zich te stellen is de ijdelheid aller zonde, voor Hem te sidderen de vloek van den Satan. Alle dingen tot de verheerlijking van Zijn Naam; al ons doen en laten tot eere van Hem, Wiens macht is over alles, en Die waardig is te ontvangen de eere en de heerlijkheid en de aanbidding tot in eeuwigheid.

Hetzij dat gij eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het ter eere Gods, want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen. Ook dat laatste: *tot Hem zijn alle dingen*; want, vóórdat hemel en aarde geschapen waren, toen God Drieëenig alleen bestond en niets buiten Hem, toen kon Hij uit niets dan uit Zichzelven reden hebben om in het aanzijn te roepen al wat bestaat. Daarom zijn nu ook tot Hem alle dingen; daarom is het rechtvaardig in absoluten zin en is het in harmonie met het hoogste doel van alle dingen, dat door alle dingen Zijne volmaaktheden worden geprezen en verheerlijkt. Daarom heeft Augustinus ²⁾ recht om te zeggen: „Groot zijt Gij, o God, en zeer te prijzen: Gij hebt ons geschapen tot Uwe eer om Uwen wil te volbrengen en ons harte is onrustig binnen in ons, totdat het ruste vinde in U.“ Daarom is het allereerste, waarnaar ooit ofte immer eenig schepsel heeft te vragen, de wil des Heeren, en de Heere zelf stelt eeuwigen loon in het doen van Zijn welbehagen, in het onderhouden van Zijne geboden. Daar-

¹⁾ Dr. H. F. Kohlbrügge: De Tabernakel en zijne gereedschappen, pag. 3.

²⁾ Aurelius Augustinus. Confessiones, pag. 1, waar in het oorspronkelijke de tekst luidt: Magnus es, Domine et laudabilis valde. Fecisti nos ad te et inquietum est cor nostrum donec requiescat in te.

om ook zullen wij, volbrengende de geboden des Heeren, *niet bezorgd zijn, wat wij eten of drinken zullen, noch ook waarmede wij ons kleeden zullen, want uw Vader, die in de hemelen is, weet, dat gij al deze dingen van noode hebt.*

Niet, dat degenen, die den Heere zoeken, dan nu altijd overvloed zullen hebben in deze wereld. Wie dat zou meenen, verstaat het Woord des Heeren niet. Integendeel, de geschiedenis bewijst te zeer de groote verdrukking der kinderen Gods; de martelaren getuigen te veel van wat hun in deze wereld ten deel viel; de Heilige Schrift verklaart het te duidelijk, dat de Heere dikwijls kastijdt degenen, die Hij liefheeft, en de Heere Jezus zelf spreekt het te onomwonden uit, dat wij in deze wereld verdrukking zullen hebben, om dienaangaande ook maar één oogenblik in twijfel te blijven. Wat de Heere van ons vraagt, is, dat wij, vervuld met liefde voor Hem en Zijn dienst en in aanbidding levende voor Zijn aangezicht, de bekommernissen van het tijdelijke nooit zoo hoog zullen stellen, dat zij ook maar in de verte zouden opwegen tegen de liefde Gods en den uitnemenden vrede voor het hart, die Hij aan de Zijnen verzekert. Hij eischt van ons, — en door alle tijden heen hebben de martelaren het rechtvaardige van dien eisch erkend, — dat wij nimmer om der wille van het tijdelijke en het aardsche Zijne geboden zullen verloochenen. Hij vraagt van ons en wil, dat in alles altijd het allereerste zijn zal: *Wat wilt Gij, dat ik doen zal? Weest niet bezorgd*, en voorts: *Vreest niet voor degenen, die het lichaam kunnen dooden* en die in deze wereld u op allerlei wijze vervolgen. Voor hen zullen wij niet vreezen, omdat het, in vergelijking met den vrede Gods en de eeuwige zaligheid, voor ons van weinig~aanbelang is, wat wij eten of drinken of waarmede wij ons kleeden zullen.

Daarom, zoo dikwijls de Heere komt met Zijne geboden, met de eischen van Zijne liefde, en de wereld komt daartegenover met hare bedreigingen voor het tijdelijke, dan mag er bij een kind des Heeren nooit sprake zijn van transactie, moet altijd de liefde tot zijn God hem gelouterd tevoorschijn brengen uit het vuur der beproeving, en mag hij de dingen dezer wereld

alleen verzorgen op zoodanige wijze, als het onderhouden van Gods geboden hem zal voorschrijven.

De drie jongelingen weigerden te knielen voor het beeld van Nebukadnezar, al moesten zij ook verbrand worden. In onzen tijd zouden de meesten gezegd hebben: „*Het kan niet anders,*“ en zij zouden maar even geknield hebben.

Vroeger zeide men niet: „*Het kan niet anders*“, gelijk Groen zoo terecht opmerkt, maar: „*Ik kan niet anders.*“ De Heere ziet de groote verloochening, die er soms in schijnbaar geringe handelingen ligt opgesloten. Doch de tegenwoordige tijdgeest werkt zoo ontzettend in op de kinderen Gods, verblindt zoo het oog voor de geboden des Heeren en vestigt zoozeer alle begeerte op de dingen dezer wereld, dat het woord van den Heere: *Zoekt eerst het Koninkrijk Gods en alle andere dingen zullen u toegeworpen worden*, schier omgekeerd komt te staan en men leest, alsof de Heere zeide: Zoekt met de wereld eerst alle dingen, die gij meent noodig te hebben, en, als er dan nog gelegenheid overblijft, zoekt dan ook nog het Koninkrijk Gods. Doch, Gode zij dank, er zijn nog altijd getuigen, die met een: „*Ik kan niet anders*“ weer de eischen onzes Gods vooropstellen, en de dingen dezer wereld, als van tijdelijk en voorbijgaand belang, op de rechte plaats weten te zetten.

Dikwijls is in onzen tijd door de verblinding der wereld de eisch, dien de Heere ons stelt, ons onduidelijk en onbelijnd; dikwijls dringt zich de zorg voor het tijdelijke, die groote en eenige, die hooggeprezen bezigheid aller wereldlingen, aan ons op als *allereerste* en *hoogste* eisch Gods, en de Satan doet zich aan ons voor als een engel des lichts. Daarom is het noodig, gelijk vanouds, de geboden Gods dag en nacht te overdenken, naar Gods welbehagen zeer ernstiglijk te zoeken, in dat zoeken ons biddend los te maken van aardse bekommernissen en van de tallooze wereldlingen, die ons voorgaan op verkeerde wegen, zoodat wij te allen tijde met David mogen zeggen: *Ik overdenk uwe geboden dag en nacht; leer mij den weg uwer inzettingen; neig mijn hart tot uwe getuigenissen en niet tot begeerigheid.*

HOOFDSTUK II.

DIE BEGINSELEN TOEGEPAST OP HET ONDERWIJS, ZOOWEL HOOGER ALS LAGER.

In de leering en vermaning des Heeren.

Efez. 6 : 4.

Waar alzoo de Heilige Schrift ons schier op elke bladzijde zoozeer het onderhouden van Gods geboden, het aanbidden en verheerlijken van Zijn grooten Naam op het harte bindt; waar zelfs ons eten en ons drinken moet zijn ter eere Gods; daar mag het voor ons voorwaar niet twijfelachtig zijn, hoe teeder, hoe conscientieus wij naar 's Heeren eisch in de opvoeding onzer kinderen, in de opleiding onzer jonge mannen moeten te werk gaan. Ieder slecht voorbeeld draagt het zijne bij tot verderf van het kind; ieder verkeerd redebeleid is een strik des duivels ten verderve van den jongeling. Onze kinderen en jongelingen zijn menschen, begaafd met gevoel, wil en verstand, waarop letterlijk alles indruk maakt, en met een hart, dat altijd en overal ten kwade neigt. Daarom is er geen belangrijker en ook geen moeilijker werk schier denkbaar, dan de opvoeding onzer kinderen en jongelingen naar den eisch van Gods geboden. Daarom was het een weergalooze inbreuk op het recht en den plicht der ouders, toen de liberale Staat hun die machtige en tevens heerlijke taak der opvoeding hunner eigen kinderen grootendeels ontnam. Vandaar de onvergelykelijke

schoolstrijd, die moest volgen en aanvankelijk mocht eindigen in den triumpf van het vrije onderwijs. In het onderwijs toch ligt voor een groot deel de geheele opvoeding van het kind zoowel als van den jongeling. Bij het lager onderwijs staat het kind dagelijks onder toezicht en leiding van den onderwijzer, behalve in den vrijen tijd, die nog ter beschikking der ouders bleef en waarvan door hen meestal geen belangrijk gebruik wordt gemaakt. De onderwijzer is de aangestelde opvoeder en leider der kinderen in naam der ouders. Zijn taak is de vorming en opleiding van het kind; in zijne hand is het, in welke gedachtenwereld het kind zal inleven, wat het zal liefhebben en waarvan het zich zal afwenden, waarvoor het hoogachting zal hebben en waartegen het zich zal aankanten.

En toch — meer nog dan het lager onderwijs is het hooger onderwijs opleiding en opvoeding. Geheel onberekenbaar is de invloed, door hoogleeraren uitgeoefend op den geheelen persoon van de jongelieden, die onder hunne leiding staan. Op den schoolknaap moge zich nog de invloed der ouders eenigermate doen gevoelen, hoewel het overwicht van den onderwijzer voor ons niet twijfelachtig staat; bij den meestal zeer op zichzelf staanden student, ook wanneer hij bij zijne ouders inwoont, heeft de hoogleeraar meestal zeer veel, en hebben de ouders gewoonlijk zeer weinig invloed. Veelal toch doorleeft men als student den tijd, waarin de worsteling tegen het Rationalisme moet doorgemaakt; het jonge redelijk bewustzijn vraagt zich rekenschap af van al 't bestaande; hij vraagt redelijke omschrijving voor alles, wat zich aan hem voordoet, en hiermede nu komt hij niet bij zijne ouders, maar uiteraard bij zijne hoogleeraren, en secundo bij zijne medestudenten, *tevens discipelen dierzelfde hoogleeraren*, terecht. Al beredeneerende, al inzuigende, wat de hoogleeraar in pracht van oratorie over het ontvankelijk gemoed uitstort, al disputeerende met zijne medestudenten, komt hij, aan de hand der hoogleeraren, die voor alles hunne eigen met professoraal gezag bekleede oplossing hebben, vanzelf in de strooming van

de geestesrichting der hoogleeraren, om straks op eigen gezag, zonder zelf te weten door welken invloed geleid, met warme sympathie en geestdrift de meeningen zijner hoogleeraren te verdedigen en aan te hangen. Dikwijls draagt de persoonlijke vriendschap van den hoogleeraar, die met het oog op de af te leggen examina meestal bijzonder op prijs gesteld wordt, hiertoe niet weinig bij. Alle verzet tegen den hoogleeraar is a priori afgesneden en uit den aard der verhoudingen onmogelijk; op het college heeft hij het woord alleen; onder de studenten is zijn woord *meestal* van zoo grooten invloed, dat verreweg de meerderheid, vol sympathie voor den professor vervuld, verdedigt, wat ex cathedra gesproken werd, en wee den aterling, die zich in ernst voortdurend durft verzetten; aan diens „pedanterie“ kwam geen einde: diens „waanzin“ ware „allerbespottelijkst“. Op de theeavonden valt almede aan verzet in ernst tegen eventueele aardigheden b.v. van een anti-Christelijk hoogleeraar ten koste van Bijbel of Christendom, niet te denken. Mede te leven, mede in te stemmen, mede te lachen is het eenig redmiddel, m. a. w. met behoud van zijne op den achtergrond gestelde Christelijke beginselen en sympathieën te verkeerden op het terrein van den tegenstander, als krijgsgevangene in de veste des vijands zijn eigen partij en beginselen te leeren minachten en bestrijden, is het hachelijk lot van Christenjongelieden aan onze hedendaagsche Staats-academies.

Niet, dat dit alles eenigen hoogleeraar tot oneer zou strekken. Veeleer het omgekeerde. Geen hooger doel is er voor een hoogleeraar denkbaar, dan juist dit, om zoowel zedelijk als wetenschappelijk zijne leerlingen op te leiden, hen voortdurend te voeden of op te voeden in zijn eigen wereldbeschouwing, en geen edeler eerezucht bestaanbaar, dan om dat verheven doel te bereiken.

Maar hiermede staat dan ons betoog ook niet meer twijfelachtig.

Als het dan eisch is van den Heere onzen God, om onze zonen op te voeden in de leering en vermaning des Heeren; als ook het opvoeden, het opleiden onzer jongelieden moet zijn

ter eere Gods in elk stadium van die opleiding; als het dan vaststaat, dat wij, wel verre van de verzoeking zelf te zoeken, telkens mogen en moeten bidden: „*Leid ons niet in verzoeking*“; dan staat het geenszins twijfelachtig, dat wij die opleiding, vooral waar zij schier uitsluitend aan anderen wordt toevertrouwd, nooit mogen opdragen aan mannen, die God niet vreezen, die van Zijn dienst niet reppen bij geheel hun onderwijs, die in geheel hunne opvoeding een voor ons totaal anti-Christelijk karakter vertoonen. — Veeleer integendeel is het onze Christenplicht, om vooral die hoogere opvoeding, die opleiding in de wetenschap, waarbij de geest zich vormt, het redebeleid zich ontwikkelt en de sympathieën zich vestigen, op te dragen aan mannen, die God vreezen, mannen, die in de wetenschap het Christelijk beginsel indragen, altijd met heiligen eerbied voor den Heere en Zijn dienst vervuld zijn, en in alles bekwaam zijn om onze jongelieden te leiden en op te voeden in de leering en vermaning des Heeren.

Dat is de hooge en tevens strikte eisch, die ons beginsel ons stelt voor het hooger onderwijs. Dien rechtmatigen en tevens plichtmatigen eisch mag en kan niemand aan ons, Christenen, ontzeggen, en ook de leidslieden onzer tegenpartij, indien zij slechts eenigermate onze beginselen kennen, zullen dien eisch moeten billijken.

Doch wij weten het te zeer: de zwakheid en matheid, waarmee vele Christenen zelven hunne beginselen belijden, gaf tot nu toe macht aan den in dezen belangeloozen tegenstander, om althans niet gereedelijk ons dien hoogen eisch toe te wijzen. Indien wij, Christenen, zelven den drang onzer beginselen niet voor God in onze conscientie gevoelen, hoe zullen diezelfde beginselen, aan onze tegenpartij dikwijls ternauwernood bekend, haar kunnen overtuigen?

Edoch, versagen wij niet. De Vrije Universiteit is er en zij staat daar als een machtig getuigenis; ja, zelfs het kapitaal, dat jaarlijks voor haar door ons Christenvolk wordt bijeengebracht, getuigt nog van liefde voor onze beginselen. Dat althans be-
moedigt ons in den strijd.

En dat zullen ten minste onze tegenstanders nog moeten bewijzen, dat er bij hen zoo groote liefde voor eenig beginsel aanwezig is; iets wat wij niet mogen betwijfelen, maar wat toch door zoo machtig getuigenis als de Vrije Universiteit hunnerzijds niet kan worden gestaafd.

Zij het ons vergund, aan het einde van dit hoofdstuk, het oordeel in deze zaak te mogen aanhalen van den scherpzinnigen criticus Lessing, overigens allesbehalve homogeen met onze beginselen. Lessing n.l. verhaalt ons in zijn Faust-fragment van den vierden duivel, die bij Satan kwam, om op te geven wat hij gedaan had, hoe hij aan Satan, zijn meester, mededeelt, dat hij geene daden verricht had, maar — eene gedachte gedacht, die, wanneer zij daad werd, de daden van alle andere duivelen in de schaduw zou stellen. — En wat was die gedachte? Deze: om een denkenden, eenzamen jongeling, geheel voor de wijsheid levend, geheel voor haar ademend, voor haar gevoelend, aan God te ontrukken; dien jongeling, die elke hartstocht zich ontzei behalve voor de waarheid; dien jongeling, die, voor Satan en alle duivelen gevaarlijk, Gode alleen welgevallig, een duchtig leeraar des volks kon worden; dien jongeling Hem te ontrooven, dat was de schrikkelijke gedachte. Deze gedachte te verwezenlijken was voor hem de radelooze moeilijkheid. En nu, welken afdoenden raad geeft hem Satan? „Voed den jongeling in zijn dorst naar wijsheid en waarheid met de wijsbegeerte, die niet uit God is.“ — Welnu, indien onze Christelijke beginselen waar zijn, dan mag het voor ons niet twijfelachtig heeten, of de wetenschap, zooals die tegenwoordig aan onze Staatsacademies beoefend en gedoceerd wordt, volbrengt, op kosten van alle partijen tezamen, die schrikkelijke taak van den Satan.

En indien dat dan waar is, — iets wat moeilijk valt te ontkennen, — mogen of moeten dan ook de Christelijke partijen in Nederland zich daartegen verzetten en hebben zij ook recht, wanneer zij voor hunne zonen iets anders eischen?

HOOFDSTUK III.

DE FUNDAMENTEELE TEGENSTELLING TUSSCHEN CHRIS- TELIJK EN ANTICHRISTELIJK HOOGER ONDERWIJS IN DE RECHTSGELEERDHEID.

Kiest u heden, wien gij dienen zult.
Joz. 24 : 15.

Wij hebben gezien, hoe het hooger onderwijs nog meer dan het lager onderwijs opvoeding mag worden genoemd; hoe machtig de invloed is door hoogleeraren uitgeoefend op hunne leerlingen; en waarom geen student mag geacht worden tegen dien invloed bestand te zijn. Wij ontkennen daarmede niet de mogelijkheid, dat iemand zou staande kunnen blijven als Christen ook aan de Staatsacademie; maar dat ware buitengewone genade Gods, *tegen* den weg der middelen in en *ondanks* de krachtige verzoeking, die men zelf had gezocht. De Heere rukt soms een brandhout uit het vuur en daartoe heeft Hij de macht.

Thans rijst de vraag, of dan het hooger onderwijs in de Rechtsgeleerdheid aan onze Staatsacademies inderdaad voor ons, Christenen, zoo onbruikbaar mag heeten. Is het geen misbaar zonder eenigen grond; is het geen uiting van wederstrevige malcontenten, wanneer wij ons zoo geheel afkeeren van dat Staatsonderwijs in de Rechtswetenschap en het als hoogst gevaarlijk onzen jongen mannen voorhouden? Deze

vragen zijn alleszins billijk en mogen zoomin voor onze overheidspersonen als voor elken tegenstander en wel het allerm minst voor ons Christenvolk onbeantwoord blijven. Ware de invloed der Staatsacademies niet zoo machtig geweest, deze vragen zouden sinds lang hun antwoord hebben gevonden. Dat ze eerst nu worden behandeld, althans in dien vorm, is een schitterende proef op de som.

Zij het ons vergund de aandacht te vestigen op de volgende meest gewone onderwerpen, die in deze zaak aan ieder, naar wij hopen, voldoende licht mogen geven.

I. DE GEEST VAN HET ONDERWIJS IN 'T ALGEMEEN.

„Een goed gebed is het halve werk,” zeide de groote hervormer uit Wittenberg, en voor ons, Christenen, heeft dit woord door de eeuwen heen nog op dit oogenblik zijn volle beteekenis. Bij het begin van elken arbeid hebben wij noodig ons voor den Heere te stellen in al onze zwakheid, opdat bij het volbrengen van Zijn welbehagen ons vertrouwen altijd zij op Zijne hulpe en opdat ook onder ons werk de invloed van onze gebeden ons te hulp kome, om altijd, zoo mogelijk, te doen, wat Gode welbehagelijk kan zijn, en ook, opdat wij bij het einde van elken arbeid wederom Gode onzen dank mogen toebrengen voor Zijne groote barmhartigheid, dat Hij aan ons, zondige menschen, kracht en lust schonk, om in Zijne vreeze ons dagelijksch werk te verrichten. Daarom moeten voor ons, Christenen, het voorafgaand gebed, het Christelijk onderwijs in de leering en vermaning des Heeren en de dankzegging één geheel vormen; het is al tezamen, in den geest des gebeds, de opvoeding in de leering en vermaning des Heeren.

En nu juist dien goeden, voorvaderlijken, echt Christelijken geest des gebeds vinden wij uiteraard aan onze Staatsacademies bij het onderwijs in de Rechtsgeleerdheid niet. Eer het tegendeel is waar.

Onze Heere Jezus zegt, Luk. XI:23: *Wie met Mij niet is, die is tegen Mij; en wie met Mij niet vergadert, die verstroot.* Waar

men de gebeden en de dankzeggingen, waar men den geest des gebeds, dat voornaamste element van ons Christelijk leven, verwaarloost en negeert, daar moet dit noodzakelijk eene tegenovergestelde uitwerking hebben van die, welke eisch is van ons Christelijk belijden. — Den eersten keer stuit het tegen de borst; men gevoelt, dat men ergens is, waar men niet thuis hoort, de liefde van het hart voor zijnen Heer en Heiland wordt geschokt; een tweeden keer krijgt men nog eene onaangename gewaarwording; weldra is men er aan gewoon, het protest der conscientie wordt langzamerhand tot zwijgen gebracht, straks gaat de Christelijke liefde van het hart onder in dorre versteening; en waar is het einde van de verloochenende toegeeflijkheid? Waar moet onder hoogleeraren en studenten, bij wie zoo anti-Christelijke geest heerschende is, de arme eenling blijven; waar moeten onder de velen de enkelen blijven, die van harte hun God wenschen te dienen in al hunnen arbeid? Men zal gevoelen, dat men op het erf van zijne wederpartij is overgetreden en dat men heeft te kiezen tusschen heen te gaan en zich terug te trekken op eigen erve of zijn Koning te verloochen en voor een groot deel te doen, alsof men Zijn discipel niet ware. Een eenvoudige dienstmaagd was voldoende, om zelfs een Petrus te doen zeggen: „Ik ken den mensch niet.” Met *meer* macht, met *meer* klem in allerlei zelfs humane vormen, met *meer* aandrang dan van een dienstmaagd zal men den enkele laten gevoelen in ernst of scherts: „Gij zijt ook van die.” Met *minder* weerstandsvermogen, dan een Petrus had, zal op velerlei wijze uit allerlei woord en daad dikwijls het antwoord spreken: „Ik ken den mensch niet.” — Beroept men zich daarop, dat de hoogleeraren eminent knappe mannen zijn en dat hunne humaniteit voorkomend is, het zij zoo; in dit geval voor ons des te erger. Naarmate hunne colleges boeiender, hunne dictaten beter, hun vriendschappelijke omgang humaner, hunne handboeken schooner, hunne personen innemender zijn, naar die mate zal hun invloed grooter en voor het positief Christelijk belijden hunne werking des te noodlottiger moeten zijn. De vriendelijke tegemoetkoming van humane hoog-

leeraren en studenten tegenover Godvreezende studenten is dan ook niet meer dan een spelen van de kat met de muis.

En nu, wat de volgende evenzeer hoogst belangrijke punten betreft, is het hier uiteraard slechts mogelijk de meest fundamenteele stukken in het kort te behandelen, moesten we ons hoofdzakelijk beperken tot het poneeren van onze opvatting met de algemeene antithese der Staatsacademies daartegenover, en is het om het bestek van dezen arbeid niet mogelijk overal met citaten van schrijvers en de weerlegging daarvan, ons werk te doen beantwoorden aan dien breederen eisch der wetenschap. Ter bereiking van dit doel eischt ieder punt een boekdeel, dat in hoofdstrekking toch weer neer zal komen op wat hier wordt gegeven. Het is juist daarom, dat wij door onze opvatting te poneeren voor anderen en ook voor onszelfen de taak van den breederen wetenschappelijken arbeid iets gemakkelijker meenen te maken. — Citaten aaneenrijgen is eene handigheid, waardoor men al te gemakkelijk schittert en verblindt, waarvan men al te licht misbruik maakt en waartegen b.v. Groen van Prinsterer ernstig waarschuwde. Al wie een goed kompas bezit en daarmede den rechten weg heeft leeren kennen, dien zal het niet moeilijk vallen om de doolwegen te onderkennen, die naar den afgrond voeren; en dien zal het gewisselijk gegeven worden de klippen te ontdekken, waarop anders zelfs de sterkste bark wordt stukgeslagen.

II. HET OBJECT VAN DE RECHTSWETENSCHAP.

De vraag is hier, of het voorwerp van onderzoek voor de Rechtswetenschap is, datgene wat hoofdzakelijk in de WETTEN staat, dan wel of daarvoor genomen moet worden de JUSTITIA, de rechtvaardigheid, gelijk die door God in ons bewustzijn ingeschapen is, in Zijn Woord verklaard wordt en aan de hand van Gods geboden hare toepassing moet vinden bij het regelen der verhoudingen onder menschen.

Het eerste ligt voor de hand bij ieder, die God en Zijn dienst verliet en Gods geboden heeft licht geacht.

Het laatste is naar de Heilige Schrift voor ons, Christenen, eisch.

Immers, stelt men de gelijkheid aller menschen en is de overheid dienaressen van het volk; kent men voorts geen recht, dan wat gegeven wordt door degenen, die het geweld in handen hebben, dan moet men er toe komen om tot voorwerp van de Rechtswetenschap te nemen het recht, dat hoofdzakelijk in wetten geschreven, door het souvereine volk geschapen wierd, wyl langs dien weg geen ander recht te vinden is.

Stelt men daarentegen, dat de machten, die er zijn, van God verordend zijn; dat het gezag uit God en de overheid dienaressen Gods is, dan moet de overheid als dienaressen Gods de geboden Gods bewaren, wat rechtvaardig is beschermen en handhaven, en komt voor de Rechtswetenschap niet voorop, wat in de wet staat, maar wel, wat voor overheid en onderdanen de eisch des Heeren is, m. a. w. wat rechtvaardig is. Niet de zelfzucht en willekeur van den losbandigen mensch, maar het Christelijk beginsel der liefde en der trouw wordt dan een hoofdelement, waardoor alle geweld getemperd, alle tirannie gebroken en de waarachtige vrijheid gehandhaafd wordt.

Daardoor krijgt de Rechtswetenschap als de *justi ac injusti scientia*, als de kennis van wat rechtvaardig is, haar hoog ideale beteekenis; zij krijgt daardoor aantrekkelijkheid voor algeheele toewijding, en wij, Christenen, durven daarom ook nu nog de Rechtswetenschap noemen een *divinarum atque humanarum rerum notitia* ¹⁾, een gevoelen, een aangrijpen, een leeren kennen van Goddelijke en menschelijke zaken.

De studie der wetboeken alleen als hoogste en eerste object met toevoeging van een critiek naar menschelijke willekeur zonder bepaald beginsel, is te dor en te weinig aantrekkelijk; ze is den naam van wetenschap nauwelijks

¹⁾ In nomine Domini nostri Jesu Christi Imperator Justinianus. Institutionum, liber I, titel I.

waard en loopt aan onze Staatsacademies vanzelf in het revolutionaire spoor. Immers de wetboeken als hoogste norma te nemen ware op zichzelf alreeds revolutionair, en in de critiek de adspiratiën der revolutiebegrippen verder te doen gevoelen en toe te passen moest vanzelf nog verder van huis afleiden, omdat de toetssteen voor critiek te veel met de zelfzucht en de willekeur, met het waanzinnige en gewelddadige der volkssoevereiniteit in verband staat, en aan onze Staatsacademies bovendien in zichzelf te veel verdeeld is naar den aard der willekeur en te veel uit heterogene bestanddeelen bestaat. Terwijl integendeel juist het opsporen van wat rechtvaardig is naar de Schrift — en hierbij zal men, hetgeen in wetboeken staat, geenszins veronachtzamen — de hoogste taak mag genoemd worden, die de Rechtswetenschap, onder de leiding van Gods geboden en daardoor onder verlevendiging van ons rechtsbesef, zal hebben te volbrengen. Daardoor krijgt de Rechtswetenschap eene idealiteit, die wegsleepend is, en eene aantrekkelijkheid, die het jonge hart moet bekoren en aangrijpen.

Door de wettenstudie als het hoogste te beschouwen benevens de willekeurige critiek van verscheiden hoogleeraren met weer geheel verschillende meeningen en beginsels, waaraan naar den aard der willekeur niet zooveel waarde behoeft te worden gehecht, vereenvoudigt men zeer zeker voor jongelieden de studie, maar ontnemt haar tegelijk daardoor alle bezieling en idealiteit.

Houdt men daarentegen den jongelieden de rechtsstudie voor als een zoeken van wat rechtvaardig is, en leert men hen tegelijk, dat de toetssteen en de norma daarvoor niet ontbreekt of in willekeur moet gezocht, maar in de Heilige Schrift gegeven is en heeft men bovendien voor de verschillende vakken van wetenschap een homogeen college van hoogleeraren, dan voorwaar is de Rechtswetenschap niet dor en droog, veeleer integendeel zal dan ook in de Rechtswetenschap de ervaring worden opgedaan, dat het afschijnsel van Gods volmaaktheden in ons menschelijk bewustzijn aan de hand der Heilige Schrift niet verstompt, maar bezielt met die gewijde bezieling, die uit God is.

III. DE ENCYCLOPAEDIE.

Als er geen God bestaat, wiens Woord als betrouwbaar geldt, dan is de wetenschap der Encyclopaedie een hopeloos verzinsel. Eenheid en samenhang in al het geschapene te vinden is alleen mogelijk, wanneer men gelooft, dat één God al 't geschapene uit het niet tevoorschijn riep en nog door Zijne voorzienigheid onderhoudt en bestuurt, gelijk ons de Heilige Schrift leert. De gedachte van eene algemeene, alles omvattende Encyclopaedie, gelijk die der Rechtswetenschap, is eene gedachte, uit de Christelijke denkwereld gegrepen. Zonder dien éenen God te aanbidden als den God aller goden, Wiens macht over alles, Wiens wijsheid in alles zichtbaar is, en uit Wien, door Wien en tot Wien alle dingen zijn, wordt de eenheid in de schepping en in de gedachten ook weer menschelijke willekeur, en de wetenschap der Encyclopaedie een onzinnig en menschvergodend pogen.

Door evenwel onzen God als Schepper te aanbidden naar de Heilige Schrift, wordt de gedachte, die de grondslag der Encyclopaedie moet uitmaken, een zeer schoone gedachte, tevens eerste en hoogste eisch van alle wetenschap, om in den chaos aller denkbeelden de ordening Gods op te sporen. En hiermeê moet dus eens voor al de vraag: „Waar toe dient de Encyclopaedie?“ worden afgesneden. — Wie Gods ordening in het heelal zoekt, — en dit is aan de leiding der Heilige Schrift alleen mogelijk, — die zoekt de Encyclopaedie in haar hoogste en heilige beteekenis. Zoo is het met de algemeene Encyclopaedie der menschelijke kennis; evenzoo is het met de Encyclopaedie, de logische ordening, der bijzondere wetenschappen. Zoowel Theologie als Rechtsgeleerdheid, zoowel Philologie als Natuurkundige en Medische wetenschap hebben ieder hare ordening en logischen samenhang. Niet in de eerste plaats practisch, maar logisch hangen alle kennis en wetenschap samen als uit Hem, „Die ¹⁾ daar is zoo hoog gezeten,

¹⁾ Vondel, Lucifer, koor.

zoo diep in 't grondelooze licht, van tijd noch eeuwigheid gemeten, noch ronden zonder tegenwicht", Wien de eere toekomt van alle schepsel, uit Wien en door Wien en tot Wien alle dingen zijn.

En de ordening der wetenschap en der kennis moet noodzakelijk dezelfde zijn als de ordening van Gods gedachten in al 't geschapene. En nu, die gedachten Gods kunnen nooit verward daar liggen, dewijl God een God van orde is, die in de volmaakte orde tevens de hoogste schoonheid laat tevoorschijn treden. Die ordening van Gods gedachten te zoeken is buiten het geloof aan Hem onzinnig en buiten de Heilige Schrift onmogelijk.

En hierin ligt eveneens de oorzaak, waarom aan onze Staats-academies de Encyclopaedie meestal zeer wordt veronachtzaamd; zij kan daar niet bezielen, de rechte impuls ontbreekt daar voor Encyclopaedie. Het zoeken van de ordening in de gedachten Gods is geen werk voor Liberalisten, voor Joden of Atheïsten, maar hoort thuis bij hen, die den Heere vreezen.

Voor dit belangrijk vak is de tegenstelling van Vrije Universiteit en Staatsacademie al heel sterk. Aan de Staatsacademies moest ze door ongodisterij noodzakelijk op den achtergrond geraken; aan de Vrije Universiteit moest ze om haar hooge beteekenis onder de belangrijkste vakken geteld worden.

IV. HET MOZAÏSCH RECHT.

Het recht en de rechtsorde, die door het welbehagen Gods onder Israel golden, zijn voor onze Christelijke jurisprudentie van groote beteekenis, maar geraakten natuurlijkerwijze aan onze Staatsacademies op den achtergrond en in minachting.

En hoe kon het ook anders?

Het Oude Testament, waarin het Mozaïsch recht staat opgeteekend, de bron dus, waaruit het Mozaïsch recht geput moet worden, kwam aan onze Staatsacademies zoo gehavend uit de handen der moderne critiek tevoorschijn, dat in zulk een levenskring, met modern-critische, ongeloovige theologen, voor

de juristen wel de vraag moest rijzen: Is er nog *iets* waars in dat Oude Testament of is het *alles* bedriegelijke schijn en op zijn best genomen een vrome misleiding?

Was het wonder, dat de rechtsgeleerden het Mozaisch recht, waardoor zij alzoo noodzakelijk geleid werden in den hopeloozen warwinkel der moderne theologie, lieten voor wat het was?

En nu daarom is het voor ons, Christenrechtsgeleerden, een zoo heerlijke taak, om met de hulp onzer bekwame theologen in dat Mozaisch recht te graven en op te sporen al wat symbolisch, al wat typisch, al wat speciaal theocratisch is, en ook al wat voor dien tijd, voor dat land en voor dat volk alleen gold, te zoeken, om daarachter de schoone beginselen te mogen vinden, die ook voor onzen tijd nog hunne beteekenis hebben.

Voor ons staat het Oude Testament met het Nieuwe ongeschonden daar als de rijke bron, waaruit voor alle wetenschap kan geput worden, en „het karakter der Vrije Universiteit brengt daarom mede, dat aan het Mozaisch recht weer aandacht worde gegund als eene regeling, die waarborg biedt van op geheel zuiver beginsel te rusten“. ¹⁾

V. HET ROMEINSCH RECHT.

Ook voor de behandeling van het Romeinsch recht mag als ontwijfelbare waarheid vooropgesteld, dat er een machtig verschil merkbaar zal zijn, wanneer deze taak ter hand genomen wordt door iemand, die de Christelijke beginselen belijdt, of wel door iemand, die de levensbeschouwing van Liberaal of Conservatief, van Stoïcijn of Libertijn is toegedaan. Wie de Christelijke beginselen belijdt, zal het Romeinsch recht, in verband met de heidensch-Romeinsche maatschappij, zooveel mogelijk toetsen aan de beginselen der Schrift en het niet zonder aanmerkelijke bedenkingen overnemen, maar veeleer reeds bij voorbaat op zijne hoede zijn, wetende, hoe licht ieder

¹⁾ Mr. D. P. D. Fabius, Mozaisch en Romeinsch recht, pag. 9.

mensch door de macht van een uitgewerkt systeem en door de goede elementen daarin, op het dwaalspoor geraakt. Het Romeinsch recht, waarvan volgens den alleszins bevoegden beoordeelaar Von Jhering ¹⁾ de hoofdtrek zelfzucht is, en waarbij deze bekwame rechtsgeleerde getuigt, „dat de onverzadelijke daemon der Romeinsche zelfzucht alles, het geluk en het bloed van eigen burgers zoowel als de nationaliteit van vreemde volkeren, aan zijn doel opoffert“, mag inderdaad wel met de noodige critiek, ik bedoel met de Christelijke critiek, worden behandeld. Waar die critiek willekeurig is en in verband staat met de anti-Christelijke tendenzen in andere vakken van wetenschap, zooals aan onze Staatsacademies, daar wordt het onderricht ook in het Romeinsch recht van bedenkelijke strekking voor de eerstbeginnenden. Waar evenwel met de Heilige Schrift als getrouwen toetssteen het goede en het kwade zoo mogelijk scherp wordt onderscheiden, daar kan ook de studie van het Romeinsch recht een vormende kracht uitoefenen, waardoor de jonge jurist in de geschiedenis zoowel als in de beginselen van het recht zich kan orienteeren. En dit is voor verdere wetenschappelijke vorming van groote beteekenis. Niet dat we dit laatste, vooral in verband met het Burgerlijk recht, een lichte taak achten. Integendeel, voor deze ideale roeping van onze Christelijke rechtsgeleerden wordt een hooge mate van scherpzinnigheid tegelijk met oprechte vroomheid des harten vereischt en ook elke poging en elk streven in die richting verdient aller waardeering.

Uit dat oogpunt bezien is de laatste studie van den hoogleeraar D. P. D. Fabius, om het Romeinsch recht naast en tegenover het Mozaïsch recht te stellen, vooral met het oog op het weinige, wat dusver in dien zin werd geleverd, een verblijdend en moedgevend teeken; het is een aangrijpen van die moeilijke taak, die door de Christelijke rechtsgeleerden moet ter hand genomen. Om een dergelijke studie naar waarde te be-

¹⁾ Dr. Rudolph von Jhering. Geist des Römischen Rechts, dl. I, pag. 327, 4te Auflage, 1878.

oordeelen is het noodig, dat men althans iets begrijpt van de machtige taak om zoowel in de wereld van Israël als in de Romeinsch-heidensche wereld geheel in te leven; bij Israël het typische, het symbolische, het theocratische, het speciale voor dien tijd, voor dat land en voor dat volk te onderscheiden; en bij de Romeinen wederom in een geheel andere, heidensche, wereld van gedachten zich in te denken, een ander land, een ander volk, andere verhoudingen en andere tijden zoo te leeren kennen, dat men bij machte is de verschillende rechtsorden van Israël en van de Romeinen, als deelen van het organisch samenleven van zoo geheel onderscheiden volken, t^{er} vergelijking naast elkander te leggen.

En ook juist om het uiterst moeilijke van zoodanige taak behoeft het ons in 't geheel niet te bevreemden, dat door de eeuwen heen, de pogingen, in die richting aangewend, uiterst zeldzaam mogen genoemd worden, vooral bij de weinige sympathie, waarmee ten onrechte altijd het Mozaïsch recht werd behandeld.

VI. HET STAATSRECHT.

Niet de liberale theorie, dat het volk het recht maakt, of dat de Staat het recht schept; maar het Christelijk beginsel, dat het recht er is zonder toedoen van den Staat; evenwel, dat het recht niet veilig is tegen aanranding zonder hulp van de overheid. Niet de overheid dienaressen van het volk, ieder oogenblik in gevaar van overrompeld te worden door een zich souverain wanende, begeerige volksmassa; maar alle overheid regerende bij de gratie Gods, aan wie wij alleen om Gods wil gehoorzaamheid verschuldigd zijn, terwijl wij naar Gods Woord het recht hebben de overheidspersonen te wijzen op hunne verantwoordelijkheid aan God. Ziedaar de machtige tegenstelling in haar hartader tusschen liberaal en antirevolutionair Staatsrecht. De tegenstelling tevens tusschen het onderwijs in het Staatsrecht aan de Vrije Universiteit en aan onze Staats-academies. „Vader“ Thorbecke, hoogleeraar aan de academie te

Leiden, noemt de gewelddaden van 1789 de groote Revolutie, en de gewelddadige overrompeling van de Regeering in Tessino kon nog kort geleden geschieden door de aanhangers der liberale beginsels, en toch ontziet men zich niet aan onze Staats-academies voortdurend zich aan te kanten tegen ons antirevolutionair Staatsrecht; het spreekt evenwel vanzelf en kan ook niet anders, juist door de ontzettende kracht, waarmede een eenmaal aanvaard beginsel iemand voortdrijft. De liberale Staat, naar de theorie van willekeur en zelfzucht, *geeft* en *neemt* als oppermachtige schepper het recht; hij *ontneemt* zoo mogelijk de opvoeding der kinderen aan hunne ouders en hij *geeft* aan de aanhangers der liberale beginselen gelegenheid op Staatskosten die theorieën in de wetenschap in te dragen, die naar het revolutionair beginsel van menschelijke willekeur zijn. Wij, Christenen, leiden uit de Heilige Schrift een ander Staatsrecht af; een Staatsrecht, naar welks eisch de overheid alle onderdanen beschermt, de souvereiniteit der ouders erkent, het recht handhaaft naar den eisch der rechtvaardigheid en het onrecht wreekt in naam van den Koning der gerechtigheid en alzoo in orde en vrijheid de vaste grondslagen der maatschappij vereenigt met de vrije ontwikkeling van de veerkracht en energie des volks. En voor de ontwikkeling van die beginselen kunnen onze zonen uiteraard niet aan onze Staatsacademies terecht, maar eischt de Christelijk-historische partij een eigen inrichting voor hooger onderwijs tegenover de liberale Staatsacademies.

Wetende, hoe gemakkelijk juist op het gebied van het Staatsrecht de geesten vervoerd worden door de valsche begrippen van vrijheid, gelijkheid en broederschap en gebracht worden tot ondermijning van het gezag der overheid, moest door ons hier de drang, om op eigen terrein de wetenschap te beoefenen naar den eisch der Heilige Schrift, wel bijzonder gevoeld worden.

Vrijheid, welk een betooverend woord voor elk menschenhart, niet het minst voor het ontvankelijk hart van den jongen student! En toch — welk een verschillende, geheel tegenovergestelde, beteekenis wordt aan dat woord vrijheid gegeven!

De mannen der Revolutie gebruiken het tooverwoord *vrijheid*, om den mensch los te rukken uit de ordening, door God gesteld, om den zondigen sterveling te ontketen tot losbandigheid, ter verwerping van het gezag, dat uit God is, en ter omverwerping van de zedelijke orde, die er nog door Gods genade onder zondige menschen heerscht. — Men moge de revolutiebegrippen nog zoo zacht en onaanstootelijk prediken; het beginsel drijft vanzelf u voort op den ingeslagen weg, dien gij alhaast niet hadt durven begaan, en terecht omschrijft Groen van Prinsterer de revolutionaire vrijheid in hare consequente toepassing als „de vrijheid aan de onderdanen om Vorsten en Overheden te verjagen en te vermoorden, en zichzelve in de plaats te verheffen.

„Vrijheid aan Robespierre, om zijne vrije en gelijke medeburgers bij honderdtallen te slagten. Vrijheid aan Napoleon, om eerst Frankrijk en daarna bijkans een geheel werelddeel aan ketenen te leggen; vrijheid, om, ten koste van stroomen bloeds, de verzadiging eener onverzadelijke eergierigheid te beproeven.

„Vrijheid aan de Constitutioneele Gouvernemen ten, om onder allerlei kunstmatige vormen, in naam der wet, het lot van allen aan de willekeur eener veranderlijke meerderheid te onderwerpen.

„Vrijheid aan elk bewind, om, in naam van staatsrecht, staatsbelang en algemeen welzijn, naar eigen goedvinden over recht, belang en welzijn van iedereen te beschikken.“ ¹⁾

Daartegenover staat onze Christelijke vrijheid. „Eene vrijheid bedoel ik,“ zoo schreef Dr. A. Kuyper ²⁾ „gelijk reeds Winthrop ze in 1650 voor eene Amerikaansche volksvergadering omschreef: niet die bedorvene, die den mensch verlaagt, vrijen teugel eischt voor elke gril, aan geen gezag zich stoort, geen orde duldt en met waarheid en gerechtig-

¹⁾ Groen van Prinsterer. *Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap, toelichting van de spreuk der Revolutie*, pag. 97.

²⁾ Dr. A. Kuyper. *Het Calvinisme oorsprong en waarborg onzer constitutioneele vrijheden*, pag. 1.

heid in onverzoenlijken strijd is; neen, onzer zij die echte, burgerlijke en tevens zedelijke vrijheid, die niet verstoort, maar saambindt, juist aan het gezag haar steunsel ontleent, en het recht biedt en waarborgt, om zonder vrees hart en hoofd en hand te wijden aan wat goed en schoon, aan wat edel en rechtvaardig is. Alleen zulk een vrijheid, riep Winthrop uit, is mij het heilig pand, dat tot elken prijs moet verdedigd worden en desgevorderd het offer waard is van ons lijf en bloed."

Zoozeer loopen op staatkundig terrein alleen bij het ééne woord *vrijheid* de meeningen uiteen; en des te verder uiteen, naarmate gij beter de consequenties aandurft.

Schier bij elk artikel van de Grondwet komt, in zijn verband beschouwd, de diepe tegenstelling aan den dag tusschen de in de wetenschap ingekankerde revolutiebegrippen en de vaste beginselen der Heilige Schrift.

Ja, zelfs in de beschouwingen omtrent historische feiten loopen de meeningen zoover uiteen, dat de algeheele tegenstelling niet genoeg in het oog gehouden kan worden.

De liberale hoogleeraar Opzoomer ¹⁾, volgens Groen de Renan van Nederland, betuigt b.v. zijne groote instemming met de Grondwet van 1848, terwijl Dr. A. Kuyper ²⁾ over het standpunt van 1848 en over onze Grondwet o. a. dit schreef:

"Ze belijden dan nog den levenden God in geestelijken zin, maar zonder Hem te kennen bij het licht, door Hemzelf ontstoken, en wandelen voort in den waan hunner vroomheid, edoch naar het goeddunken van hun eigen hart. Op dat standpunt kwam de negatie van het Christendom ten onzent omtrent 1848 aan. De tijd, waaruit onze Grondwet dagteekent, is nog niet de periode der volstrekte goddeloosheid, noch ook die der verafgoding van het menschelijke, maar die van het *algemeen geloof, uitgelegd naar ieders goedvinden*."

En Groen van Prinsterer wijst er op, hoe in 1848 ten onzent,

¹⁾ Mr. C. W. Opzoomer. Staatsregtelijk onderzoek, Inleiding, pag. 1.

²⁾ Dr. A. Kuyper. Liberalisten en Joden, pag. 25.

wat meestal verbloemd wordt, door bedreiging met geweld de koning er plotseling toe kwam om eene algeheele Grondwets-herziening op zeer ruime schaal voor te stellen.

Ik noemde slechts één uit de duizend historische feiten, waarop een geheel verschillend licht valt naar gelang van de beginselen, die men zelf is toegedaan. Vooral met staatkundige gebeurtenissen is dat in hooge mate het geval.

Wanneer mannen als Groen en Kuyper, mannen van echt Christelijk beginsel, u wijzen op het diepgaand verschil, dat ontstaat, wanneer men de ware gevolgtrekkingen der verschillende beginselen beschouwt, voorwaar, dan is het althans mogelijk om in het goede spoor te geraken. Maar vergeet niet, dat, als niet Groen of Kuyper, maar als Thorbecke of Opzoomer, als de corypheeën onzer Staatsacademies, mannen wellicht met zacht en humaan karakter en aantrekkelijk door hunne persoonlijkheid, edoch bezielde voor hunne revolutionaire beginsels, u de zangen hunner vrijheidsidee in de prachtigste oratorie voordragen, dat gij alsdan, vóór ge het vermoedt, geheel of ten halve zijt medegevoerd. Als de tarwe onder de doornen gezaaid werd, dan verstikten onder het opwassen niet de doornen, maar verstierf de tarwe. Deze les van onzen Heer en Heiland mogen wij niet vergeten. Wie de aantrekkelijkheid der zonde geringschat, verblindt zichzelf; wie de macht om te weerstaan te hoog schat, begaat eene noodlottige vergissing, waarvan de gevolgen niet zijn te overzien.

VII. HET STRAFRECHT.

Eigenaardig komt ook vooral bij de tegenwoordig vrij algemeene behandeling van het Strafrecht *de stelselmatige omkeering van begrippen*, gelijk men de revolutiebegrippen heeft genoemd, in bijzondere mate aan den dag. Dit lag in den aard der zaak. Op een terrein, waar juist Gods gebod zegt, dat de strikte rechtvaardigheid als wreekster op zal treden tegen den schender der gerechtigheid, daar bood zich de schoonste gelegenheid aan, om voor het oog der menschen Gods gebod in minachting

te brengen. — Immers, zoo heette het, men moest elkander liefhebben en het beginsel van humaniteit moest gelden; tout savoir c'est tout pardonner: alles weten is alles vergeven; en als er geen God is, Die het recht zal handhaven, dan voorwaar valt het den menschen, die willekeur en geweld, onrecht en wreedheid prediken in feiten en stelsels, gemakkelijk, wederkeerig over elkanders onrecht heen te stappen. Dat is het „contrat social“ voor het Strafrecht.

De doorvoering van het maatschappelijk verdrag heeft vooral in het Strafrecht machtig veel kwaad gedaan. Straffen is dan eigenlijk niet meer geoorloofd; immers, wie geeft aan gelijke menschen, onder een maatschappelijk verdrag levende, zonder Gods gezag, het recht om anderen te straffen?

Daarom bracht dan ook alleen het egoïsme, het eigenbelang van de „contractanten“ meê, dat voor het eigenlijke straffen in de plaats trad een onschadelijk maken, en, heel humaan! een verbeteren, een afschrikken, een voorkomen, en dergelijken.

Niet meer de overheid *dienaresse Gods en wreekster der gerechtigheid tot straf dengene, die kwaad doet* (Rom. 13 : 4), neen, die „verouderde theorie“ van de Heilige Schrift heeft men reeds lang afgedankt. Met dien term „verouderde theorie“ maakt men alles af, wat met steekhoudende argumenten moeilijk ware af te maken en toch niet past bij de valsche humaniteitsbegrippen der revolutie.

Nee, niet omdat het vroeger heette: tweemaal twee is vier, gaan wij thans deze verouderde theorie vaarwêl zeggen en constateeren met veel hokus pokus ten slotte: tweemaal twee is vijf.

Veeleer des te zekerder en onwankelbaarder is dikwijls voor ons eene waarheid, juist wanneer het blijken mocht, dat zij door alle eeuwen heen onder beschaafde volken vaststond en onder onbeschaafde volken onbewust werd gevoeld en erkend.

De door revolutionaire criminalisten als verouderde theorie uitgekreten stelling, dat straf is wraak der gerechtigheid, staat juist daarom voor ons des te vaster. De Heere zegt in Zijn Woord niet: Wreekt uzelfen niet, *want de wrake is uit den*

Booze. Daarmee ware alle wraak op eenmaal geslagen en gedoemd. Maar Hij zegt: *Wreekt uzelfen niet; Mij komt de wrake toe; Ik zal het vergelden.* Hiermede nu geeft ons de Heere te kennen, dat, voorzooverre wij nog besef hebben van justitia, voorzooverre wij nog gevoel van rechtvaardigheid hebben, zich ook onweerstaanbaar de behoefte aan wraak als voldoening, als straf voor de geschonden gerechtigheid aan ons zal doen gevoelen. En de Heere nu, Die zelf deze schoone gave van het rechtsgevoel den menschen schonk, kon onmogelijk dien eisch der wrake over den schender van het recht afwijzen. Hij zegt dan ook volstrekt niet, dat er geen wraak zal zijn. Juist het tegendeel. *Hij zal het vergelden.* *Hij*, die de misdaad der rechtschennis in al hare diepte alleen kan peilen. Hij zal het volkomen wreken en Hij verbiedt ons, vanwege de inmenging der zonde in al ons doen, om onszelfen te wreken. De Heere stelt ons geschonden, ons beleedigd rechtsgevoel gerust, want — Hij zal het vergelden.

Van Zijn recht tot wrake en vergelding evenwel legt de Heere zooveel als recht en tevens als plicht op de overheid, als Hij voor onze aardse samenleving dienstig acht. Daarom noemt de apostel Paulus ook de overheid *dienaresse Gods, een wreekster tot straf dengene, die kwaad doet* (Rom. 13:4). Wij mogen onszelfen niet wreken om onzer zonden en onzer onvolmaaktheid wil, hoewel ons rechtsbesef terecht wrake eischt. De overheid zal in den Naam des Heeren wreekster der gerechtigheid zijn. En het onrecht, dat de overheid niet ziet; dat zij niet wreken kan of mag; al dat onrecht, dat buiten het bereik der overheid bedreven; alle onrecht, dat in het verborgen gepleegd wordt; daarvan geldt het woord des Heeren, als de heelende olie op elke wonde in ons rechtsgevoel geslagen: *Ik zal het vergelden.* Niet dat de wrake des Heeren zich eenmaal zal richten naar wat wij voor onrecht alhaast hadden uitgekreten in de tallooze gevallen, waarin door de zonde onze meening lichtelijk in dien zin werd geleid, ook al zeide ons rechtsgevoel misschien juist het tegenovergestelde. Neen, maar de Heere, de rechtvaardige Rechter, zal oordeelen.

Dies irae, dies illa
 Solvet saeculum in favilla.
 Judex ergo cum sedebit,
 Quidquid latet adparebit,
 Nil inultum remanebit. ¹⁾

„Niets zal ongewroken blijven,” zegt ons het lied der Kerk. Al onze zonde zal gewroken worden, tot de vluchtigste zondige gedachte toe, en alle vergeving bestaat alleen daarin, dat onze Heer en Koning den vloek, den toorn, de wraak Gods over onze zonden op zich nam en alzoo ons vrijmaakte. Dat is het verlossingsmysterie. Buiten den Christus om is geene vergeving mogelijk in den meest absoluten zin des woords. Vergevensgezindheid is daarom ook een begrip, dat alleen thuis hoort onder degenen, die in den Christus gelooven. Bij de Revolutiemannen, vooral in Frankrijk, komt het woord vergeven niet veel voor en, als het voorkomt, is het de menschelijke caricatuur van ons Christelijk vergeven en beduidt daar niets anders dan een gewelddadig smoren van de stem der gerechtigheid in de menschelijke consciëntie, iets wat meestal niet zal gelukken. Veel meer komt dan ook bij de Revolutiemannen het woord *revanche* voor, een eigenaardig kenmerk weer der Revolutie, die in de plaats van Gods gezag en het gezag der overheid eigen willekeur, en in de plaats van Gods wrake en de wraak der overheid alweer eigen willekeur, eigen revanche heeft gesteld.

Wij mogen in Christus' lijden eene handhaving van de absolute gerechtigheid, eene wraak en toorn Gods over de zonde tegelijk met eene verlossing voor ons van den vloek Gods aanschouwen.

¹⁾ De dichter Ten Kate vertaalde dit gedeelte van een heerlijk Kerklied aldus:

Dag der wraak, die, dag der dagen,
 De aarde in vlammen weg zal vagen.
 Gaat de Rechter 't vonnis spreken,
 Straks is alle schuld gebleken,
 Geen vergrijp, of Hij zal 't wreken.

En wanneer nu de overheid optreedt als „dienaresse Gods en wreekster tot straf dengenen die kwaad doen,” dan zal dat volbrengen van Gods gebod *ten gevolge* hebben datgene, wat tegenwoordig veelal *als doel* van de straf is gesteld nl.:

1°. geeft het bevrediging voor het beleedigd rechtsgevoel voor ieder, die van het gepleegde onrecht kennis nam, zoowel van den misdadiger zelf als van andere menschen. En dit belangrijk gevolg hangt zeer nauw met het doel zelf samen;

2°. zal het den misdadiger zoowel als anderen afschrikken van het plegen van verdere misdaden;

3°. zal de misdadiger door wraak *het meest* verbeterd worden. De eisch der gerechtigheid wordt hem in zijne straf gepredikt en door de wraak wordt hem het onrechtmatige van zijne euveldaad het sterkst voorgehouden en daardoor zal te meer kans bestaan op zedelijke verbetering van den misdadiger. De doodstraf hier tegen aan te halen als een straf, die al heel weinig zou verbeteren, wijl de misdadiger zijn leven verliest, is dan ook niet meer dan een oppervlakkige aardigheid, die zijn grond heeft in het leven buiten God. Wie eens anders bloed vergoten heeft, die heeft op schrikkelijke wijze het recht geschonden en den zondigen lust botgevierd, en de rechtvaardige doodstraf predikt den moordenaar nog in zijn laatste levensuur het handhaven der gerechtigheid, het snoode en onrechtvaardige van zijne misdaad, den toorn Gods in de wraak van overheidswege, en hij zal zoo nog in zijne laatste oogenblikken de meeste kans hebben, dat hij het rechtvaardige der straf zal erkennen en wellicht in schuldbelijden en berouw, door den Christus met God verzoend, zijn leven eindigen. Niet dat we voor allerlei misdrijf de doodstraf zouden willen zien ingevoerd; dat ware een erbarmelijk anachronisme. Maar wel houden wij als beginsel staande, dat de overheid het recht heeft ook om de doodstraf in sommige gevallen toe te passen, gelijk in de meeste Staten geschiedt;

4°. wordt ook de maatschappij op die wijze het meest beveiligd, omdat de zedelijke verbetering van den misdadiger op die wijze de meeste kans heeft; en vooral voor de overige leden

der maatschappij zal de prediking, die er in de straf ligt als handhaving der gerechtigheid en als wraak over het onrecht, hare uitwerking geenszins missen;

5°. zal zodoende ook de toepassing van elke straf zijne preventieve werking hebben langs zedelijken weg.

Doch ziet, wat heeft de ontkerstende wetenschap gedaan? Gods gezag heeft zij verworpen; Zijne geboden heeft zij miskend; het doel van de straf heeft zij uit het oog verloren; en de goede gevolgen van het onderhouden van Gods geboden heeft zij nochtans willen verkrijgen buiten de geboden Gods om. Daarom, om tot die gevolgen te geraken met miskenning van de goede oorzaak, heeft de wetenschap die gevolgen zelf tot doel gemaakt.

Doel was en moest zijn: het onrecht wreken. Dit heeft men tegelijk met de Heilige Schrift verworpen.

De gevolgen waren: verbeteren, afschrikken, voorkomen, enz. Dit heeft men tot doel verheven.

De proef op deze beschouwing levert u elk handboek over Strafrecht, dat uit den kring van de mannen der moderne wetenschappen voortkomt.

De stelselmatige omkeering van begrippen is daarom vooral in het Strafrecht zeer ver gevorderd; de valsche humaniteit der Revolutie heeft vooral hier hare verderfelijke uitwerking gehad. Voor ons is de overheid dienaressse Gods, bekleed met Goddelijk gezag, en daaraan alleen ontleent zij het recht om wreekster der gerechtigheid te zijn naar den eisch van Gods gebod. Ware de overheid bloot dienaressse van het volk, om den wil haars gelijke uit te voeren, zij zou om haar eigen zonde en schuld alleszins aflaten van te straffen; zij zou eerschaamrood worden en weigeren zoo groot geweld zich aan te matigen. Maar juist omdat zij niet der menschen, maar Gods dienaressse is en als overheid slechts Gods geboden heeft te gehoorzamen, daarom alleen heeft zij het recht en rust op haar de plicht om te straffen.

De overheid kan aan niemand het recht om te straffen, evenmin als het recht om te heerschen, ontleenen dan aan God alleen. Zonder het gebod des Heeren. en zonder Zijn hoogste

gezag te erkennen, moest men er toe komen en is men er ook toe gekomen, om langzamerhand dat recht om te straffen te beperken en heeft men het Strafrecht gemaakt tot een soort van verbeteringsrecht, dat geheel iets anders is. Wel was ook het verbeteren van Staatswege onverdedigbaar, maar toch, dit strookte meer met de *valsche humaniteit der Revolutie*; waarbij men, eensgezind in het vergeten van Gods geboden en in het verwerpen van Gods gezag, langs den weg der volkssouvereiniteit de Staatswillekeur en de Staatstirannie wederom binnenloodst onder liberale of socialistische vlag; waarbij men met het „*alles weten is alles vergeven*” het schandelijke van de zonde bedekt met den mantel van de algemeenheid der zonde; en waarbij men, stelselmatig zich aan elkander spiegelende, den toetssteen van Gods geboden veracht; waarbij men de overheidsrechten oplost in den wil des volks en de gelijkheid aller menschen; en waarbij vervolgens deze drogrede heerschende is, dat de eene mensch den God der absolute gerechtigheid niet meer mag liefhebben en niet meer van Hem mag getuigen tegenover zijnen naaste, omdat hijzelf in zonde ontvangen en geboren is en wijl hijzelf een diep zondig harte in zich omdraagt.

Bij het miskennen van het gezag, dat uit God is; bij het verwerpen van Gods geboden; bij de stelselmatige omkeering van begrippen en de prediking van menschelijke willekeur behoeft geen statistiek ons aan te zeggen, dat de misdaden niet verminderen, maar weten wij uit het getuigenis onzes Gods, dat de zedelijke grondslagen der samenleving worden losgewroet; dat onrecht en geweld stelselmatig worden gepredikt; dat straks het tot zijn revolutionair bewustzijn gekomen proletariaat de verderfelijke beginselen zal aangrijpen met de zelfzucht en begeerlijkheid, den mensch der zonde en der revolutie eigen; en dat aldus eene revolutie wordt voorbereid, waarbij, door de lang bedwongen drijfkracht der altijd gevoede beginsels, in het bloed van duizenden burgers slechts een eerste bevrediging zal worden gezien van den afgrijselijk betooverenden lust.

Waar men het gezag zoekt bij den enkelen mensch in stede van bij God en bij Zijne overheid; waar die enkele menschen wederom Gods geboden verwerpen, daar gaat de strijd niet meer om wat rechtvaardig of onrechtvaardig is, maar wordt alles een geven en nemen, naarmate het geweld bij den een sterker is dan bij den ander. Zonder met Goddelijk gezag bekleed te zijn mist de nietige sterveling de zedelijke kracht en den zedelijken moed, om het zwaard der wrake in naam der gerechtigheid te voeren, en moet noodzakelijk een onschadelijk maken of een verbeteren, als uitvloeisel van het maatschappelijk verdrag, daarvoor in de plaats komen. Naarmate de vreeze des Heeren verdwijnt, worden ook Zijne volmaaktheden vergeten, wordt ook het afschijnsel van Zijne gerechtigheid in het rechtsbesef des menschen verstompt; blijft de straf geen vereischte meer voor geschonden gerechtigheid; maar brengt alleen de bloote zelfzucht van den sterkere een onschadelijk maken en zoo mogelijk verbeteren van den al te gevaarlijken medeburger met zich.

Den uiterlijken schijn hebben de drogredenen der leugen meestal voor zich, en alleen met het oog op de volmaakte geboden des Heeren en onder gestadig biddend opzien tot Hem is het mogelijk daaraan te ontkomen. Edoch, wordt het aan eenigen mensch van God gegeven een blik te mogen werpen in die volmaakte en heilige geboden, om daaraan de dwaze gewrochten der zonde te toetsen, alsdan valt elk kaartenhuis ineen; het lichte kaf vervliegt voor den wind; en het zelfzuchtig en onheilig weefsel van menschelijke denkbeelden staat in al zijne armoede en ellende voor ons.

Doch hoevelen onzer jongelieden, te midden van wetenschappelijke mannen, die hen voeden met wat voor ons drogredenen zijn, hoevelen zullen tegen die machtige wapenen onzer tegenpartijders opgewassen zijn? Hoevelen zullen den sirenenzang hooren en niet verleid worden? Hoevelen zullen ook maar in de verte vermoeden, dat er ook nog een geheel andere wereld van gedachten bestaat, waarin zij hadden kunnen leven, waaraan zij zich geheel hadden kunnen en moeten wijden?

De beantwoording dezer vragen verblijve, met verwijzing naar de vorige en de volgende bladzijden, aan de ouders van hen, die zich aan de rechtswetenschap willen wijden, en voorzover mogelijk aan hen zelven.

VIII. HET BURGERLIJK (EN HANDELS-) RECHT.

Wij nemen deze twee vakken tezamen, omdat een logische onderscheiding tusschen deze twee wel niet kan worden volgehouden, gelijk ook de meeste juristen tegenwoordig van meening zijn. Het Burgerlijk Recht is voor ons van zoo groote beteekenis, wijl daarin met groote lijnen de positie van onzen geheelen persoon wordt geregeld; het is als een kleed, waarmee ieder mensch omhangen wordt en waardoor het hem mogelijk is in de samenleving te verkeerem. — En dan voorwaar is het ook lang niet onverschillig, hoe wij met dat kleed omhangen worden; maar is het van groote beteekenis, dat de rechte orde, zooals die uit de natuur der verhoudingen voortvloeit, worde opgespoord. En hiermede mag men uiteraard niet willekeurig te werk gaan, zooals de ontkerstende wetenschap doet, maar moet de Heilige Schrift als norma dienen.

Dit nu kan zeer zeker.

De waarde en de plaats, die in de Heilige Schrift aan de familie, aan de verhouding van ouders tot afstammelingen, aan de verhouding tot andere menschen in allerlei verbintenissen, mitsgaders aan de heerschappij over de aarde worden toegekend, moeten natuurlijkerwijze de orde bepalen, waarin dat schoone kleed der burgerlijke rechten ons wordt omgehangen. — Voor ons is het dan ook geenszins twijfelachtig, of de verhouding wordt deze: n.l. 1°. *Familierecht*, en uit het oogpunt van Christelijke piëteit als daarbij behoorende en daarvan onafscheidelijk: 2°. *Erfrecht*; daarna de verhoudingen in de verbintenissen met allerlei andere menschen: 3°. *Obligatierecht*; en voorts de regeling van de heerschappij over zaken 4°. in het *Zakenrecht*.

Bij eene degelijke en tevens Christelijke behandeling van het Burgerlijk Recht dient dan ook aan het Familierecht vooraf te

gaan eene beschouwing over de familie en hare beteekenis naar de Heilige Schrift; het Erfrecht moet voorafgegaan door een Christelijke beschouwing over de verhouding van erfgenamen tot de erflaters naar de beginselen der Christelijke piëteit; het Obligatierecht dient, als eisch voor eene goede behandeling, een flinken proloog te hebben over de zedelijke kracht der verbintenissen, waarin de mensch tegenover zijnen naaste staat; en eindelijk het Zakenrecht moet, om goed begrepen te worden, ingeleid door een Christelijk betoog over de heerschappij, die God den mensch schonk over de aarde mitsgaders hare volheid in het: „*Onderwerpt haar en hebt heerschappij*“, waarvan we lezen in Genesis 1 : 28.

De verdere uiteenzetting van deze volgorde en wijze van behandeling voor het Burgerlijk Recht moge het onderwerp uitmaken van eene speciaalstudie, die wij, zoo ons tijd en gelegenheid wordt geschonken, gaarne den juristen willen voorleggen tegenover Von Savigny en allen, die hem geheel of ten deele zijn nagevolgd.

Dat het ook in de onderdeelen een machtig verschil oplevert, of men het Burgerlijk Recht aan de hand der Heilige Schrift, dan wel naar de beginselen der Revolutie behandelt, b.v. naar de meer consequente opvatting van Van Houten, is voor ieder licht te verstaan.

Rukt gij naar de beginselen der zoogenaamde „vrije liefde“ de familie uiteen; aanvaardt gij de zelfzucht den Romeinen eigen; houdt ge geen rekening met de Christelijke beginselen van Godsdienst en zedelijkheid, en vervormt ge het eigendomsrecht naar den consequenten eisch van het Socialisme, dan voorzeker is alleen het starre conservatisme behoedmiddel voor de algeheele ontbinding der maatschappij met hare samenvoegselen.

En nu, zoo staat het aan onze Staatsacademies en overal, waar men de basis der Heilige Schrift heeft verlaten.

Daartegenover staat de Christelijke opvatting naar de Heilige Schrift van huwelijk en familieleven, van zedelijke verantwoordelijkheid en plichtbesef, waardoor het menschelijk samen-

leven in de ordeningen, gelijk ze van den beginne af door God zelf werden ingesteld, in harmonie wordt bewaard; en waardoor de mensch niet uiteengerukt; zijn zedelijk bewustzijn niet vernield; zijn ongestadig leven niet nog meer op losse schroeven gezet; en met zijne behoefte aan kalme rust en vrede niet gespot wordt; maar hij juist omgekeerd en door zijne familiebanden, en door zijn godsdienstig leven en door zijn Christelijk plichtbesef er toe wordt geleid om in kalme rust zijnen God te zoeken, zijnen naaste lief te hebben en zoo mogelijk te doen, wat Gode welbehagelijk, den menschen tot zegen kan strekken.

Dat is het ideaal Christelijk burgerleven, dat nergens meer kan schitteren dan in de verhoudingen, die door het Burgerlijk Recht worden geregeld. Dat mag bij het onderwijs niet uit het oog worden verloren, zal het niet verstikken van dorheid of geleid worden tot het meest absurde radicalisme. Dat moet bij ons Christelijk hooger onderwijs als eerste vereischte vooropgesteld, zonder hetwelk voor ons een absoluut „non possumus“ ontstaat; zonder hetwelk dat onderwijs voor ons onbruikbaar, gevaarlijk en verderfelijk wordt; ja, zonder hetwelk het ons bij dat onderwijs onmogelijk is Gode te behagen en Zijnen zegen daarop te verwachten.

IX. HET VOLKENRECHT.

Niet het geweld van den liberalen Staat schept het recht van elken onderdaan. Integendeel, de Staat beschermt het recht, dat naar de beginselen van rechtvaardigheid aan ieder toekomt.

Deze fundamenteele tegenstelling tusschen eigenschappen, liberaal Staatsrecht en Christelijk-historisch Staatsrecht vinden wij in het Volkenrecht op gelijke wijze. En dan heet het: Niet het geweld van den sterkste, niet de sluwe bondgenootenpolitiek bepaalt het recht van de volken, maar norma is ook hier de Heilige Schrift en de beginselen der rechtvaardigheid, daaruit geput. Het eerste is het beginsel der menschelijke willekeur, het beginsel van geweld en sluwheid, het beginsel der

Napoleons en voor een groot deel van Von Bismarck ; het beginsel van zwijgen der groote mogendheden, als een kleineren Staat onrecht wordt gedaan; het beginsel van zelfzucht en begeerlijkheid gesystematiseerd; de grootste miskennenning en verachting van Gods geboden; de verstomping van het ons door Hem geschonken rechtsbesef. Het is het wankelend fundament der revolutieleer; het verraderlijk drijfzand, waarop de liberale Staten zich grondvesten; het heilloos beginsel, waardoor het goed recht der volken in diplomatieke taal tot zwijgen wordt gebracht onder bedreiging met het kanon; het beginsel, dat, één met de revolutionaire theorie, één met het revolutionaire Staatsrecht, ook aan onze Staatsacademies een Volkenrecht moet scheppen, waarbij men zich stelselmatig moet wachten voor aanraking van de meest elementaire en tevens meest fundamenteele stukken.

Hiertegenover nu staat ons Christelijk beginsel, dat de Heilige Schrift als norma stelt ook boven de volkeren, om aan te wijzen, wat eerlijk is en rechtvaardig. Naar dien eisch heeft niet de sterkste alle recht, maar is de sterkste verplicht en bevoegd het recht ook van kleinere Staten te handhaven en te beschermen, en bevoegd om onrecht desnoods met geweld van wapenen te weerstaan. Dat beginsel moet het grondbeginsel van alle Volkenrecht zijn. Ik behoef slechts Polen en zijne verdeelers, Transvaal en Engeland, Napoleon en Bismarck te noemen, om aan te duiden, wanneer de beginselen der Heilige Schrift niet hebben gegolden; en toch, dat beginsel moet door ons, Christenen, tegenover de zelfzuchtige, echt revolutionaire, liberale, willekeurige theorie van geweld van den sterkste gepredikt worden aan overheden en raadslieden van gekroonde hoofden. En ook dat beginsel moet door ons vrije Christelijk hooger onderwijs opnieuw en met kracht worden ontwikkeld, zal er ooit ofte immer leven en bezieling worden gebracht ook in de beoefening van het Volkenrecht.

Aan het einde van dit hoofdstuk gekomen, herhalen wij de woorden van onzen Heere Jezus: *Wie met Mij niet is, die is tegen Mij; wie met Mij niet vergadert, die verstrooit* (Luk. 11: 23). *Niemand kan twee heeren dienen; gij kunt God niet dienen en den Mammon* (Luk. 16: 13). Een wonderlijke, eigenaardige uitwerking had dit woord van den Heere, als wij lezen, wat er dadelijk op volgt, nl.: *En al deze dingen hoorden de Farizeën, die geldgierig waren, en zij beschimpten Hem*. Zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen; is het onmogelijk in den weg Zijner geboden te wandelen, en is het eveneens onmogelijk het Woord van den Heere met blijdschap te ontvangen. Wachten wij ons den Farizeër te bespotten; bidden wij om geloof voor onszelf en voor onze mede-Christenen met de bede van den man, *wiens zoon eenen stommen geest had* (Mark. 9: 24): „Heere, ik geloof, kom mijne en mijner broederen ongeloovigheid te hulp.“

Edoch, ons geloof is geen werkeloos geloof, en de Heere vraagt niet van ons bidden alleen, maar Hij zegt: *Bidt en werkt*. Biddende, maar tevens werkende hebben wij toe te zien, want de Satan gaat rond als een brieschende leeuw, zoekende, wien hij zou mogen verslinden.

Daarom verwondere het ons niet meer, als de waarschuwend stem van den leider ¹⁾ der Christelijk-historische partij in Nederland tot ons zegt: „Ja, een enkel jurist begint nu reeds te gevoelen, dat de Heilige Schrift toch ook over de rechtsgeleerdheid nog kan meêspreken. En menig vader, die zijn zoon in de rechten aan de Staatsacademie laat studeeren, voelt toch een verwijt aan zijne conscientie, of hij hieraan niet verkeerd doet.“

¹⁾ Dr. Kuyper. „Heraut“ van 23 November 1890.

HOOFDSTUK IV.

WELKE EISCHEN STELLEN ONZE BEGINSELEN VOOR HOGER ONDERWIJS IN DE RECHTSGELEERDHEID?

Hebben wij alzoo gewezen op den onweerstaanbaren invloed van hoogleraren op hunne leerlingen en moet naar ons Christelijk beginsel die invloed worden uitgeoefend, gelijk de Heilige Schrift het uitdrukt, in de leering en vermaning des Heeren; mochten wij daarbij de aandacht vestigen op de fundamenteele tegenstelling tusschen Christelijk en anti-Christelijk hooger onderwijs in de Rechtswetenschap; en stemmen wij toe, dat ook die wetenschap zelve moet worden teruggeleid naar de basis der Heilige Schrift; zoo komt thans de vraag aan de orde, op welke wijze het best aan dien eisch onzer beginselen kan worden voldaan.

En dan stellen wij als *allereersten eisch*, waaraan reeds in de oprichting der Vrije Universiteit voldaan is, een geheel zelfstandige universitas docentium et discentium, die tezamen hetzelfde belijden.

Geen enkele strijd heeft ooit ofte immer eenige beteekenis, zoo niet eerst versterkingen worden opgeworpen, vestingen worden gebouwd, waarachter men zich terugtrekken, waarin men zich verschansen kan. Zoo is het onder de volken; evenzoo is het onder belijders van geheel verschillend beginsel.

Heeft eenige strijdende partij zoodanige versterking niet, dan is alle strijd hopeloos, de verwarring meestal niet te overzien

en de uitkomst niet twijfelachtig. Bestaat evenwel eenige versterking, hoe ook, dan kan althans vandaar uit de aanval beginnen en de verdediging kan eenige beteekenis hebben. Men is alsdan in staat, bij onverhoedschen aanval naar hetzelfde zwakke punt heen te snellen en tezamen den vermetelen aanrander af te slaan en voorts kan men dan bij elke worsteling op elkanders hulp en bijstand rekenen. Dat allereerste vereischte nu, om onze beginselen staande te houden ook voor de wetenschap in den strijd tegen dwaalleer en ongodisterij, is onze Vrije Universiteit en voor de Rechtswetenschap de faculteit der rechten in gestadig contact met de andere faculteiten. Dat de Christelijke partij in Nederland, vooral met het oog op de historie onzer vaderen, alleszins recht heeft op een eigen universiteit, vond hoegenaamd geene bestrijding. Alleenlijk rijst aanvankelijk de vraag, of het rechtvaardig en eerlijk ware, dat ook de Staat dit goed recht der Christelijke partij erkende en tegemoet kwam met geldelijken steun, en hiermede komen we vanzelf tot onzen *tweeden eisch*, nl. dat de overheid, zoolang zij zich inlaat met hooger onderwijs; zoolang van harentwege verschillende universiteiten, voor ons, Christenen, *onbruikbaar*, voor anderen *een bolwerk*, worden bekostigd en gedragen; dat de overheid, zoolang die toestand voortduurt, naar den eisch der rechtsgeleijkheid van alle onderdanen, het vrije hooger onderwijs ondersteune.

Wij weten wel, dat daardoor het budget van den Staat aanmerkelijk zal verhoogd worden, vooral wanneer ook de Roomschen en Radicalen hunne universiteiten gaan oprichten. Maar dit mag vooral voor den liberaal geen motief zijn, dat hij zou durven uitspreken tegen het verleenen van subsidie voor het vrije hooger onderwijs. Hem zouden we alsdan moeten vragen, of hij durft staande houden, dat eerst van Staatswege alles voor de liberalen moet betaald worden, en of dan eerst, als er iets overbleef, ook de overige partijen d. w. z. de grootere helft der natie, nog een weinig behoort te krijgen. Zulk eene bewering ware, zelfs in den mond van een liberaal, al te boud. Bovendien kan de verhooging van het budget geen bezwaar zijn, aange-

zien de gelden voor het vrije hooger onderwijs *toch moeten* betaald worden, wijl de Christenen hooger onderwijs *moeten* hebben. Alleenlijk is de vraag deze, die tot nog toe ook voor het lager onderwijs gold, maar door de nieuwe regeling voor een groot deel wegviel: moeten de Christenen hun hooger onderwijs alleen bekostigen en bovendien het onderwijs der liberalen mede betalen? En dan ziet ieder, dat het budget voor de Christenen op dit oogenblik al heel hoog zal moeten zijn. Of moet de Staat, die het liberaal onderwijs bekostigt, zoolang zij zulks doet, nu ook alle andere partijen recht doen en niet langer wachten met subsidieeren van het vrije hooger onderwijs?

Door de subsidieering van het Christelijk hooger onderwijs wordt dan ook het budget volstrekt niet *verhoogd*; het wordt eenvoudig om der billijkheid en der rechtvaardigheid wil een weinig *verplaatst*.

Niet dat wij dergelijk betalen van Staatswege voor alle partijen als ideaaltoestand zouden willen zien voorgesteld. Neen, maar als tijdelijke maatregel in eene overgangsperiode is het wel de eenige wijze, waarop recht kan en moet worden gedaan. Dit nu is zoo in 't oog loopend, dat, naar we vermoeden, zelfs een liberaal bewind geenszins zou weigeren hierin der Christenheid recht te doen.

Moeilijk is het te gelooven, dat er één rechtsgeleerde in Nederland is, die, kennende onze beginselen en op de hoogte van het onderwijs aan de Staatsacademies, voor ons om des gewetens wil onbruikbaar, niet eerlijk en billijk zal vinden, dat niet alleen Liberalisten en Joden, maar ook wij, Gereformeerden, ondersteuning verkrijgen voor ons hooger onderwijs, zoolang de Staat althans eenig hooger onderwijs bekostigt.

Moeilijk kan men zich voorstellen, hoezeer partijzucht den ijdel mensch voor de rechten van zijn tegenstander kan verblinden, en toch mogen we in geen echt Nederlander zoo groote onbillijkheid en zoo weinig begrip van rechtsgelijkheid onderstellen.

Alleen dan, wanneer wij er op zien, met hoe weinig veerkracht, met hoe weinig moed des belijdens wij, Christenen,

maar al te vaak onze eigen beginselen liefhebben, en daarbij, hoe weinig de drang dierzelfde beginselen door onze tegenstanders gewoonlijk wordt gevoeld, alleen dan worden ook deze dingen ons verklaarbaar. Helaas, radicalen en liberalen zullen ons, Christenen, weldra voorgaan in het erkennen van ons goed recht.

En hiermede verbindt zich dan dadelijk onze *derde eisch*, nl. deze, dat aan de rechtsgeleerden, die van de Vrije Universiteit komen, toegang worde verschaft tot de verschillende landsbetrekkingen, waartoe ook de rechtsgeleerden der Staats-academies toegang hebben. Hiertegen voere men nu niet aan, dat de Vrije Universiteit nog te incompleet, het getal hoogleeraren en studenten nog te gering en het onderwijs misschien daardoor nog niet genoegzaam is.

Voor het laatste ontbreekt alle grond; de machtige concurrentie en de drijfkracht onzer beginselen brengt eer een streven in tegenovergestelde richting met zich.

Voorts moet, wat de andere punten betreft, worden opgemerkt, dat juist door de machtige verdrukking van Staatswege het vrije hooger onderwijs er onder wordt gehouden en ternauwernood zich kan ontwikkelen, zoolang die druk voortduurt. Men beroepe zich tegen de vrijmaking van het Christelijk hooger onderwijs nooit op het gevolg zelf van dien onrechtvaardigen druk, waaronder het van Staatswege tot dusver gebukt gaat.

Dat te doen, ware de schandelijkste zet, die ooit door eenige verdediger van het Staatsgeweld op het politiek schaakbord kon gedaan worden.

Bovendien, het belang, dat het vrije hooger onderwijs zelf in de vrije concurrentie bij een degelijke beoefening der wetenschap heeft, kan den Staat genoegzaam waarborg geven, om de aan de Vrije Universiteit gepromoveerden, b.v. tot een peremptoir examen toe te laten.

Op welke wijze men evenwel deze zaak moge regelen, is van ondergeschikt belang, mits men in geen enkel opzicht, b.v. door eene reeks van examens, iemand dwinge om de naar ons be-

ginsel verderfelijke lijn van het tegenwoordig Staatsonderwijs af te loopen. Hetzij men dan verwezenlijke, wat in ons Program ¹⁾ wordt voorgesteld in deze woorden: „En voor het overige volsta de overheid er mede, dat zij de ratificatie van wetenschappelijke graden voor de bekleeding van Staatsbetrekkingen late afhangen van een peremptoir examen, desnoods door een proefdienst, onder toezicht van superieuren, achtervolgd“; hetzij men doet, wat nog onlangs een antirevolutionair dagblad ²⁾ voorstelde met de volgende woorden:

„Het eenige middel dus dat overblijft, om aan de beschrevene onbillijkheid een einde te maken, is, om het met weinige woorden te zeggen, dat de Staat het verleen der eigenlijke wetenschappelijke graden weêr teruggeve aan de geleerde corporaties, aan de inrichtingen voor hooger onderwijs zelve, niet als Staatsinrichtingen, maar als wetenschappelijke stichtingen; en dat hij een Staatsexamen instelle, waaraan elk, ook elk gepromoveerde, zich zou moeten onderwerpen, die wenschte te dingen naar eenig ambt of bediening in den Staat.

„Een diploma zou men ook dan tot uitoefening van eenige geleerde professie in de maatschappij behoeven. Maar het zou worden uitgereikt door een der scholen, waaraan men gestudeerd, of althans, waar men examen gedaan had. En de Staat moest bij de wet deze diploma's erkennen.

„Het Staatsgezag hield dan op door zijn universiteitsdiploma's de eene wetenschappelijke opvoeding als de alleen geldige boven de andere te verheffen; hij liet de Wetenschap weêr de vierschaar spannen op haar eigen gebied; en examineerde alleen zelf al die personen, welke een ambt of post wenschen te bedienen, die door den Staat worden begeven.

„Door deze schikking zou de Wetenschap hare vrijheid herkrijgen. De academische graden weêr, wat ze nu niet altijd kunnen zijn, waarborgen voor de wetenschappelijkheid harer bezitters. En de strijd tusschen geloof en ongeloof, die ook in

¹⁾ Dr. A. Kuyper. Ons Program, pag. 485.

²⁾ „N. Pr. Gr. Crt.“ van 18 November j.l.

de Wetenschap wordt volstreden, zou niet langer indirect door het Staatsgezag worden uitgemaakt, maar op zijn eigen gebied met daar alleen geldende wapens worden gevoerd.

„Zoolang er Staatsacademies moeten zijn, wierd de bestaande onbillijkheid hierdoor merkelijk getemperd.

„De Wetenschap mag niet leven van privileges. De ware wetenschap wil dat ook niet. Zij bestaat alleen in en door de vrijheid.

„Conservatief is dan ook de tegenwoordige inrichting door en door. Zij behoort tehuis in den landsvaderlijken tijd, toen de Regeering alles was voor hare onderdanen, tot schoolmeester en professor toe. Een op wetenschappelijk gebied mondige maatschappij echter eischt de vrijheid.

„En wat de Wetenschap betreft, het is met haar aard en wezen in onherroepelijken strijd, te heerschen door Staatsgezag, of door een monopolie, van Staatswege haar uitgereikt, het oog te verblinden der anders zoo scherpziende publieke opinie.“

Hetzij dan dat dit worde verwezenlijkt, hetzij dat de overheid op eenige mogelijke wijze hetzelfde bereike, hier is het geen punt van groot belang, welken weg men verkiest. Hier zij alleen besproken, in hoeverre onze beginselen recht op erkenning hebben en onze Christelijke partij recht heeft tegenover die groepen uit ons volk, die hunne academies van Staatswege zien bekostigd. Als zoodanig moet, dunkt ons, de rechtvaardigheid en billijkheid van den eisch voor overheden en onderdanen, voor mede- en tegenstanders in het oog springen.

HOOFDSTUK V.

LEID ONS NIET IN VERZOEKING.

‘Ο δίκαιος ἀνασχιδυλευθήσεται.

Plato, Rep. II, 362a.

Wij hebben alzoo gezien,] hoe wij bij het groot verschil in opvatting van de geheele Rechtswetenschap en bij den geheelen geest en richting van het onderwijs, niet anders konden dan ons in eigen veste terugtrekken; wij zagen de onmogelijkheid voor de zonen van ons Christenvolk om, zonder verloochening van beginsel, zonder zichzelven elken dag in verzoeking te begeven, zonder hun zedelijk en godsdienstig leven te ondermijnen, als Christelijke discipelen te verkeeren in een levenskring, waar alles hen wegsleept naar wat voor onze beginselen een afgrond des verderfs moet genoemd worden.

Niets is thans dan ook meer noodzakelijk, dan dat Christenouders, van dat alles overtuigd, nu metterdaad toonen, dat deze beginselen geen ijdele klank zijn, maar den drang hunner conscientie weergeven; dat de faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Vrije Universiteit geboren werd uit de innerlijke noodzakelijkheid om voor hunne zonen wat hun elders onmogelijk was weer mogelijk te maken, nl. opgeleid te worden in de Rechtswetenschap naar den eisch van hun Christelijk beginsel. Niets lag dan ook meer voor de hand, dan dat ouders en zonen, samen Gode dankende voor zulk een heerlijk

voorrecht, nu ook geheel zich zouden afwenden van de tegenwoordige Staatsacademies en al hunne hope zouden vestigen op de Vrije Universiteit. Daarin toch was aan een eersten eisch hunner beginselen voldaan. Daarmee te staan of te vallen moest voor hen de hoogste eere zijn, die zij van hunnen God mochten begeeren. Vele Christenouders hebben dit ook diep gevoeld; vele Christenzonen hebben daarin ook hun hoogste levensdoel mogen aanschouwen.

Slechts één ding vergete men niet.

Een vasten regel, door alle eeuwen heen onder de kinderen Gods aanschouwd, door onzen Heer en Heiland ons weder in al zijne kracht voorgehouden in de gelijkenis van den zaaier (Mark. 4). Daarin wordt ons toch geleerd, dat bij een deel hoorders en belijders *de Satan komt en neemt het goede woord weg*, hetwelk in hunne harten gezaaid werd; dat bij een ander deel het woord met vreugde ontvangen wordt; daarna, *als verdrukking en vervolging komt om des woords wil* — en die komt altijd! — zoo worden zij terstond geërgerd; dat bij een ander deel het goede zaad in de doornen valt en *bij het opgroeien verstikt wordt onder de doornen* en het geeft geene vrucht, want *de zorgvuldigheden dezer wereld en de verleiding des rijkdoms en de begeerlijkheden omtrent andere dingen* verstikken het goede woord; en ten slotte verhaalt ons de Heere, dat slechts een vierde gedeelte van het goede zaad in goede aarde valt en het draagt vrucht, het eene dertig-, het andere zestig- en het andere honderdvoud. En nu alleen zij, die met dat laatste gedeelte van het goede zaad bedoeld worden, die zijn het. Op hen alleen kan worden gerekend. *Deze zijn het, die het Lam volgen, waar het ook heengaat. Hier zijn zij, die de geboden Gods bewaren en het geloof van Jezus.*

De leering en vermaning, die er in deze gelijkenis van onzen Heere ligt, kunnen wij tot goed begrip van het volgende niet genoeg in het oog houden.

Wij hebben nu wel is waar eene eigen Vrije Universiteit; wij hebben eene rechtsgeleerde faculteit; wij hebben een eigen erve voor de Christelijke wetenschap; maar vergeet niet,

dat de Staat ons daarbij in alles onderdrukt en alles aanwendt, om dat werk der opbouwinge eener Christelijke wetenschap onmogelijk te maken.

Vergeet niet, wat wij in ons vorig hoofdstuk zeiden: wij moeten nog krijgen 1°. subsidie en 2°. effectus civilis; en dit nu zijn geen geringe zaken. Tot nog toe moeten wij, behalve ons aandeel, dat wij te betalen hebben voor de liberale universiteiten, ons eigen hooger onderwijs geheel alleen betalen, en ons budget tot eene schrikwekkende hoogte zien rijzen, zóó, dat, wanneer het over het geheele volk zal worden omgeslagen naar den eisch der rechtvaardigheid, de liberalen er misschien nog van zullen schrikken.

Dan bij die machtige opoffering moeten wij het nog aanzien, dat dengenen, die langs den weg van ons Christelijk hooger onderwijs zich voor het practisch leven hebben bekwaamd, gewelddadig de toegang tot schier alle betrekkingen wordt ontzegd.

Dat nu is machtig sterk.

Het allerergste, wat kon gedaan worden.

Ieder, die naar den eisch zijner conscientie zich waagt op den weg onzer Christelijk wetenschappelijke opleiding, wordt met den maatschappelijken dood bedreigd.

Het is waar, ons Christelijk beginsel moest ons kracht des geloofs geven, ook om in deze verdrukking te kunnen staan; maar de praktijk toont maar al te zeer ook hier de waarheid van wat onze Heer en Heiland in de gelijkenis van den zaaier ons leert. Alles wordt er op gevonden; alles wordt gedaan om de verdrukking te ontkomen en de verloochening van onzen Heer te bemantelen. En toch — onverzettelijk zijn de eischen des Heeren, waarop Zijne liefde recht heeft, en onverzettelijk schijnt tot nog toe de willekeur der Staatsonderdrukking. Het is waar, alle uitvlucht is ijdel en spruit voort uit den Booze; alle pogingen, om op dit oogenblik het dilemma te ontkomen, zijn vruchteloos; en ook weten wij van den koning der wijsheid: „*De mensch heeft vele vonden gezocht.*”

Eerst de ondervinding leert, hoe machtig de uitwerking van zoodanige verdrukking is.

Verre zij het van ons, ooit ofte immer eenen steen te werpen op hen, die zoo grooten geloofsmoed missen; onze taak zij het eenig en alleen, om het beginsel en de eischen van onzen Heere en Koning op dit punt te laten uitkomen.

En dan moeten wij hier opmerken, dat met een kleine toegeeflijkheid, met een weinig transactie, met een weinig verblindende redeneering op een gewichtig punt, door alle eeuwen heen de Christenen hunne hardste martelingen hadden kunnen ontgaan. Doch juist die Christenen, die deze verzoeking weerstonden, die alles hebben verdragen om de liefde van Christus, juist die wolke van getuigen stelt de Heere ons voor oogen, opdat wij, in den strijd tegen de verleiding en de valsche humaniteit der wereld, onze oogen daarheen zouden richten, waar God de Heere aan Zijne kinderen een open oog voor Zijne geboden, een eeuwige liefde om Zijn welbehagen te doen, en een onverzettelijken geloofsmoed schonk, om desnoods ook door lijden hunne getrouwheid te bezegelen.

Evenwel om te doen uitkomen, hoe onvergelykelijk machtig de verzoeking is, door verdrukking teweeggebracht, en tevens, hoe ijdel pogen het is aan den druk te willen ontkomen en toch naar Godes welbehagen te leven, diene de toelichting van de volgende punten. Als gevolg van de verdrukking, schier verstikking, van ons vrije hooger onderwijs in de Rechtsgeleerdheid, worden onze jongelieden voortdurend in groote verzoeking gebracht, om toch maar den weg der liberale academies te volgen en zodoende hunne beginselen te verloochenen. En de verleidende geest van onzen tijd kleedt de verzoeking op sommige punten zoo in, dat de verloochening der Christelijke beginselen nauwelijks wordt gemerkt. Groot is de verzoeking, waarin ieder Christenjongeling, die de Rechtswetenschap wil beoefenen, wordt geleid, en zoo wij niet wisten, dat bij onzen God alle dingen mogelijk zijn, wij zouden nauwelijks kunnen gelooven, dat Hij ook bij machte is om aan onze jongelieden alles te geven, wat zij noodig hebben om de verzoeking weerstand te bieden. Schier onbeschrijfelijk is de macht, die hen aftrekt van de Christelijke Rechtswetenschap en hen

meê sleurt in den levenskring onzer Staatsacademies. Wij zullen eenige redenen daarvoor aanvoeren, opdat de Christenen in Nederland en voorts allen, die eerlijkheid en rechtvaardigheid liefhebben, zich in ernst deze zaak mogen aantrekken; opdat de felste tegenstander zelfs moge gevoelen, wat voor dwang der Christenheid in ons vaderland in steê van vrijheid wordt gegund; en opdat onze jonge rechtsgeleerden niet lichtvaardiglijk hunnen Heer en Koning mogen verloochenen, maar het ernstige van hunne positie mogen inzien en tegen de verzoeking biddende mogen strijden met de wetenschap in het hart, dat er thans in hun vaderland stemmen opgaan, om van onze overheid te verkrijgen, dat zij ook hun recht late wedervaren. Gerechtigheid verhoogt een volk, maar de zonde is een schandvlek der natie.

I. WAT ZIJN HUNNE VOORUITZICHTEN?

Gij zult geene positie hebben, als gij in de maatschappij moet optreden; ziedaar den maatschappelijken brandstapel, waarmee ieder bedreigd wordt, die zich niet voegt naar den wil van den liberalen, alles gebiedenden, bijna socialistischen Staat.

Niemand wordt toegelaten tot verschillende landsbetrekkingen of tot eenige rechterlijke betrekking, tenzij geheel zijne opleiding, geheel zijne opvoeding is geweest aan de bandeloze academies van het Liberalisme. Alles, letterlijk alles, dwingt den jongen man te zorgen, dat hij, het koste wat het wil, straks eene betrekking hebbe, eene positie in de wereld; en meestal wordt er, als men aan dit punt is toegekomen, niet eens twijfel mogelijk geacht, of de weg der Staatsacademies voor den Heere God wel geoorloofd is.

Zoo machtig is op ons, Christenen, de inwerking van de tegenwoordige Godvergeten maatschappij.

Niet alleen voor Christenen, die de Rechtswetenschap beoefenen. Neen, ook voor vele Christenen, die eenig ander bedrijf uitoefenen in de maatschappij.

Vraag den Christentimmerman, of het hem mogelijk is behoor-

lijk te leven, wanneer hij eerlijk en getrouw zijn aangenomen bestek zal uitvoeren.

Vraag den christenexpediteur, of het hem mogelijk is behoorlijk te leven, zoo hij naar Gods bevel zijn Zondagsrust wil handhaven.

Vraag den Christenstationschef en allen spoorwegbeambten in Nederland, of de maatschappij hun toelaat Gods gebod omtrent den sabbat te onderhouden.

Vraag den Christeneffectenhandelaar, of hij in alles eerlijk kan blijven en toch zijn bestaan hebben.

Voor die allen geldt hetzelfde: de maatschappelijke brandstapel staat gereed, indien er één is, die Gode meer gehoorzaamt dan den menschen. En nu, waar zijn degenen, *die het Lam volgen, waar het ook heengaat? Waar zijn degenen, die de geboden Gods bewaren en het geloof van Jezus?*

Wij, Christenen, wij staan allen met beschaamdheid des aangezichts voor onzen Koning.

Te veel hebben wij Nebukadnezars beeld aangebeden en geweigerd in het vuur geworpen te worden. Wij hebben het gouden kalf dezer wereld aangebeden, in stede van Gods geboden lief te hebben.

Nederlandsche Christenen, kinderen der martelaren, durft gij het nog aan, om, als uwe liefde tot uwen God in u levendig wierd, te sterven voor uwen Koning?

Welnu, laat ons, die de wetenschappen beoefenen, in diep ootmoedige aanbidding van onzen God en Koning, u mogen voorgaan in het zoeken van den weg Zijner geboden.

De liberale Staat zet ons, Christenen, gelijk de struikroover zijn slachtoffer, het pistool op de borst; de groote misdadiger wil, dat wij onze beginselen zullen verloochenen, onze zonen hem zullen opofferen, door hen over te geven aan allerlei wind van leering en misleiding, aan bandeloosheid in wetenschap en leven. Meer dan ooit hebben wij redenen om onze zonden voor God te belijden, van Hem genade en geloofsmoed af te smeeken, en alsdan wederom, met de liefde Gods in onze harten tevoorschijn te treden met ons: *Wij kunnen, wij mogen*

niet anders; en veel liever moeten wij onder 's Heeren geboden in vrede als Zijne kinderen willen leven, klein naar deze wereld; ja, zoo God de Heere ons den moed slechts moge schenken: veel liever verdragen wij het ergste, dan te boeleeren om de gunst van den misdadiger en onze beginselen voor God te verloochenen.

Doch zoover heeft, ondanks alle pogingen, de liberale Staat, zoover heeft ook de bandelooze maatschappij het nog niet gebracht. Dat kunnen alleen Nero en Robespierre. Iets bleef er nog voor ons, Christenen, van ons recht over; zoowel voor den timmerman als voor den expediteuren voor elk Christen in de maatschappij; ook voor ons, Christen rechtsgeleerden, bleef nog iets over.

Wij, Christenen, mogen nog elkander ondersteunen en helpen — iets wat men trouwens onder Nero ook deed. Maar bovendien, wij mogen bij onze overheidspersonen ons goed recht bepleiten en ons volk mogen wij het ons aangedane onrecht voorleggen, opdat er stemmen opgaan in onze volksvertegenwoordiging en van de raadslieden der kroon voor den eerlijken timmerman, voor den Godvreezenden expediteur en voor zooveelen onzer broeders, die in stilte gemarteld worden.

En wat zal er dan worden van onze rechtsgeleerden, die, naar den eisch van Gods gebod opgevoed in de leering en vermaning des Heeren, van onze Vrije Universiteit komen?

Christenen in Nederland! in naam van den Koning aller koningen is hunne toevlucht en sterkte in uwe tenten. Gij zijt bij machte hen af te vaardigen naar de Staten-Generaal. Gij zijt bij machte de pers te ondersteunen, door hunne krachten gevoed. Gij kunt hen in staat stellen om uwe beginselen te ontwikkelen in redevoering en geschrift. Gij hebt uw Centraal-Comité, om uwe maatregelen te nemen, totdat ook onze overheid hun recht zal laten wedervaren. — Slechts enkele mannen hebt gij, die in staat zijn om uwe rechten voor onze overheid en in de pers met vereischten klem te bepleiten; en wederom klein is het getal van uwe mannen, die in staat zijn de liberale theorieën op staatkundig gebied te verslaan. Hoe zal de overheid recht doen, indien haar niet aangrijpend uw goed recht dringe?

Ziedaar op dit oogenblik den eenigen weg onzer jonge rechtsgeleerden; een weg van moeite en smaad; een weg van gebed en verootmoediging; een weg, waarop alle terugtred onmogelijk, alle uitzicht alleen op Gods geboden gericht, en alle toekomst afhankelijk is van de liefde der gemeente Gods en van de overtuigende kracht harer eeuwige beginselen van waarheid en rechtvaardigheid.

II. IS HET VERSCHIL WEL ZOO HEEL GROOT?

De tweede machtige factor, die de jonge juristen naar de Staatsacademies trekt, is de onkunde aangaande het diepgaand verschil van Christelijk en anti-Christelijk onderwijs in de Rechtsgeleerdheid. Immers, zoo redeneert men, wat heeft die wettenstudie nu met het Christendom te maken; dat althans kan dan toch wel op neutrale wijze gedoceerd worden. Hiertegen is onze opmerking tweeeërlei.

1°. Neutraal terrein kennen wij niet. Wie den Christus Gods en het Woord Gods laat voor hetgeen het is, zonder er zich eenigszins om te bekommeren, is zoogenaamd neutraal, maar — hij randt daarmee in hooge mate de pretensie van dien Christus aan. Hij, de Middelaar Gods en der menschen, wil, dat elk menschenkind Hem zal liefhebben en al zijn vertrouwen op Hem stellen. Hij zegt, dat Hij eenmaal zal wederkomen om allen te oordeelen. Wie van Hem zwijgt en niet van Hem rept uit neutraliteit, die randt deze hooge pretensie aan in anti-Christelijke minachting. — Het gaat met de zoogenaamde *neutraliteit*, evenals met de *humaniteit* der tegenstanders; het gaat eenvoudig om de realiteit, om de werkelijkheid van wat wij belijden naar de Heilige Schrift. En nu tegen die werkelijkheid van het Christendom wordt aan de Staatsacademies altijd en overal actief gereageerd en gezondigd. En dit moet door ieder, die zijnen Heer en Heiland lief heeft, wel diep worden gevoeld.

2°. Onkunde doet dwalen. — In ons derde hoofdstuk meenen wij op het verschil in uitgangspunt, op de tegenstelling in de grondbeginselen bij alle vakken van wetenschap

en bij den geest van het geheele onderwijs genoegzaam den nadruk gelegd te hebben om voortaan gevrijwaard te zijn tegen de blinde opmerking, dat er eigenlijk geen noemenswaardig verschil bestaat.

III. IS HET GEVAAR WEL ZOO GROOT?

Ook deze vraag wordt, helaas, nog gedaan. Onze vaders zeiden in hun burgerlijken eenvoud: „*Wie met pek omgaat, wordt er mee besmet*“, wetende, hoe moeilijk men het eenmaal aanklevende pek weer kan verwijderen. Of mishaaft u de Catsiaansche eenvoud uwer voorvaders en wilt gij hetzelfde in eene taal, die voor alle eeuwen geldt, wij geven u het woord van den Heere Jezus toe te passen in de wetenschappelijke wereld: *Wacht u voor den zuurdeesem der Farizeën en Schriftgeleerden*, en ook dat woord, waarin Hij, die wist wat in den mensch was, ons leert bidden: *Leid ons niet in verzoeking*. — Allerlei vonden heeft men ook hier gezocht; allerlei middelen beraamd, om de werking van het gif tegen te gaan, alsof het geoorloofd ware naar willekeur vergif in te nemen, mits men slechts voldoende tegengift innam. — Vergete men niet, dat, wanneer de tarwe tusschen de doornen gezaaid wordt, alsdan bij het opwassen de tarwe verstikt onder de doornen.

En dat het gevaar voor misleiding en verleiding zeer wezenlijk is, zal ieder begrijpen, die de zwakheid der pasbeginnenden en de boosheid van elk menschenhart in verband stelt met de aanlokkelijkheid der zonde en de onbeschrijfelijke macht der valsche theorieën, wanneer zij gedoceerd worden door de bekwaamste mannen der tegenpartij. Vergete men bovenal niet de verhouding, waarin een Christenstudent aan onze Staats-academies moet komen. Daar toch is de anti-Christelijke geest heerschende als op eigen erve; en dat blijkt zoowel bij de colleges van hoogleraren, als in den omgang met hunne leerlingen; dat blijkt zoowel uit dictaten en handboeken, als uit de gesprekken onderling; ja ook de humaniteit der liberale

hoogleeraren is niets anders voor den Christenstudent dan een voortdurende miskenning van de realiteit van hetgeen daar staat geschreven in de Heilige Schrift. — Niemand staat humaan of ook neutraal tegenover den Christus.

Eén van tweeën is er altijd: of men erkent Hem als Koning Zijner Kerk en aanbidt Hem als God zelf, of men erkent Hem als zoodanig niet en aanbidt Hem niet. In het eerste geval moet men dien Koning en Verlosser liefhebben en aanbidden; in het laatste geval moet men met die pretensie des Heeren, gelijk die in de Heilige Schrift staat uitgewerkt, noodzakelijk spotten als met een kunstig uitgewerkte leugen.

En, of men dit nu heel humaan doet of niet, de zaak is hetzelfde, en de meest humane wijze van minachting en spot heeft nog bovendien dit gevaar voor den Christen, dat hij daardoor lichtelijk wordt verleid om tezamen met den humanen spotter neutraal tegenover den Christus te gaan staan.

Langs dien weg gaat dan de Christelijke liefde er onder en een Christelijk getint rationalisme blijft er over; de liefde en bezieling voor het Christelijk beginsel gaat kwijnen, het contact met andere Christenen wordt niet zoo meer gevoeld; weldra worden alle leeringen en meeningen van gelijke waarde en nog slechts ééne schrede en de wetenschappelijke neutraliteit is bereikt; dan treedt eene onaandoenlijkheid in, die van alle vonden misbruik maakt, en eene liefdeloosheid, die het broederhart pijnlijk aandoet.

Wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig, zegt onze Heere Jezus. En is er nu wel iemand, die, onaandoenlijk, het kan verdragen, dat voortdurend zijn vader wordt beledigd, genegeerd, in zijne pretensie bespot en geminacht? Immers niemand, die het zou kunnen uitstaan; zulks gaf hem de liefde tot zijn vader in en zijn harte sprak vanzelf; hij zou zich beledigd toonen; hij zou zulk gezelschap vaarwel zeggen, indien niet zijn vader dadelijk in zijn volle pretensie wierd erkend en geëerd.

Welnu, hoeveel te meer moet de liefde tot uwen hemelschen Vader en tot uwen Verlosser Jezus Christus, dien ge verre boven

vader of moeder moet liefhebben, het u onmogelijk maken, om dagelijks als discipel te verkeerren bij mannen, die uwen Heere Jezus als Koning verwerpen; die Hem als Een, die komen zal om te oordeelen de levenden en de dooden, niet erkennen; die Hem verguizen, wanneer Hij zegt eenmaal het: „*Komt tot Mij, gij gezegenden mijns Vaders*“, en ook het: „*Gaat weg van Mij, gij vervloekten*“, te zullen uitspreken; die Hem in alles, wat van Hem geschreven staat, miskennen en zoo sterk miskennen, dat ze zich er niet eens meer druk over maken, en zich inbeelden, dat zij zich daarboven zullen kunnen verheffen.

Indien gij uwen Heere Jezus boven uwen vader en uwe moeder liefhebt, hoe kunt ge ter schole gaan bij hen, die in de kalmste humaniteit den spot drijven met Hem als Koning en Rechter; die nooit van Hem spreken, omdat zij Hem miskennen; die u van Hem, wien ge liefhebt als uw Verlosser en Koning, doen zwijgen, wilt ge niet onder den spot van hun rationalisme en miskenning verstikt worden?

Voor wie dit niet gevoelt, is geen kruid gewassen; hem heeft de Christelijk getinte rationalistiek vermoord en voor hem zij in eenzaamheid het gebed van zijnen broeder, dat de Heere Jezus zelf een enkele vonk van Zijne eeuwige liefde in zijn dorre hart late ontgloeien.

IV. MET WIE ZULLEN ZIJ OMGAAN?

Ieder mensch heeft behoefte aan gezellig samenleven en vooral de fijn bewerkte geest van den man der wetenschap moet die behoefte in hooge mate gevoelen. Godgeleerden hebben den omgang noodig met andere godgeleerden; dat steunt en sterkt zoowel zedelijk als wetenschappelijk.

Zoo nu is het ook met de rechtsgeleerden. Zoowel in hun studentenleven als in de maatschappij hebben zij noodig met vakbroeders om te gaan, die, met hen van ééne geestesrichting, liefhebben, wat zij liefhebben, en bezielt worden door wat hen bezielt. Niet dat er ook geen soort van omgaan mogelijk is met allerlei mannen van geheel verschillende richting

en sympathie. Dan zouden wij wel, zooals Paulus zegt, uit de wereld moeten gaan. Maar dezen ruimeren, zeer algemeenen beleefdheidsomgang, waarmee men trouwens zeer voorzichtig dient te zijn, bedoelen we hier niet.

Wat we hier bedoelen, is de meer intieme en vriendschappelijke omgang, waarin de geesten zich meer vrij openbaren; waarin niet de etiquette der beleefdheidsvormen in de eerste plaats spreekt, maar het hart; wij bedoelen dien vertrouwelijken omgang, waarbij het vriendenhart spreekt en alles ter tafel wordt gebracht, wat iemand na aan het harte ligt.

En nu is het voor Christenrechtsgeleerden van geen geringe beteekenis, wanneer zij moeten ontwaren, dat de groote menigte hunner vakbroeders, ja bijna het geheele college der rechtsgeleerden in beginsel tegen hen overstaat; gansch andere sympathieën kent dan zij; dat een gansch tegenovergesteld streven in de meeste gevallen hen bezielt en een geheel andere richting al hunne woorden en daden beheerscht.

Dit moet uiteraard jonge Christenjuristen afschrikken; het doet hen beven voor eigen weg en beginsel en dra komt de verzoeking om door geven en nemen, door onopgemerkte transactie, door het zoeken van neutraal terrein in allerlei vorm aan dit dilemma te ontkomen.

Men begint het niet zoo geheel noodzakelijk meer te vinden, om ook tegenover dien en dien, om ook daar en daar, om ook dan en dan als *Christenrechtsgeleerde* te verschijnen; straks verslapt nog meer het beginsel en de eer en toegenegenheid der menschen wegen zwaarder dan de eere en de liefde bij God.

Om anderen geen aanstoot te geven — en dat moet wel, want Christus zelf, onze Koning, was een steen des aanstoets — stapt men lichtelijk op eens anders terrein over en schuift zijn eigen beginsel, zijn streven, zijn liefde en sympathie, zijn moed des belijdens en zijn Evangelie, d. w. z. zijn geheele Christen zijn, zoolang op den achtergrond.

Dit nu mag nooit.

Niet, dat we de humaniteit minachten of verwerpen, die ook tegenover tegenstanders past. Neen, veel meer dan humaniteit

vragen we. Wij vragen Christelijke liefde en ootmoedig smeekgebed voor den persoon van elken afgedwaalde, waarmee we in aanraking komen. Maar het gevaar bestaat hierin, dat om de onverzettelikheden van den tegenstander de Christen zijn eigen onverzettelikheden loslaat, de beginselquaestie opgeeft, het streven en de sympathieën van den anti-Christen erkent als met het zijne van gelijk gewicht; waardoor noodzakelijk de liefde en de volle overtuiging van het Christenhart verzwakt en verstompt.

En dit gevaar is zeer wezenlijk.

Wil men toch aan dit gevaar ontkomen, dan stuit allicht op beider onverzettelikheden de vriendschappelijke omgang meer af, dan men zou denken. Wat de een liefheeft, veracht de ander; wat voor den een heilig is, daarom lacht de ander; wat de een bespottelijk vindt, is voor den ander volkomen juist; waar de een naar streeft met al de sympathie van zijn hart, dat vindt de ander een abominabel streven, dat in alles moet worden te keer gegaan; wat de gedachten des eenen voortdurend bezighoudt, stuit den ander tegen de borst, wondt zijn gemoed, en daarover dacht hij hoogst zelden.

Men moge nu dit alles geringschatten, voor ons is het van te groot aanbelang om niet te worden besproken.

En wat blijft dan voor onze Christenrechtsgeleerden over, zoowel voor de studenten als voor de weinigen in de maatschappij?

Dit, dat zij elkander zoeken, elkander in alles steunen en voorthelpen, vooral om Gods geboden in eere en voor oogen te houden.

'Εν τούτῳ νικᾷ was het woord, dat in de wolken geschreven de Christenkeizer zag; „daarin ligt uwe kracht“ is het woord tot elk Christen en de prediking van elke bladzijde uit de Heilige Schrift. En dan voorts, zonder verloochening van uw beginsel in uwe onverzettelikheden overal, in uw volle liefde tot uwen God en tot Jezus, uwen Koning, komt tot u de tweede eisch des Heeren: „Hebt uwe vijanden lief; bidt voor degenen, die u geweld aandoen; zegent hen, die u vervloeken.“ Alsdan hebt ge kans niet als humanist, maar als Christen om uwe beginsel-

vastheid ook door uwe tegenstanders geëerd en geacht te worden.

Lafheid en transactie zijn door alle tijden heen met schande uitgekomen en ook onder ons volk gaat thans de ster der halfslachtig liberalen, der conservatieven en der modern-irenischen maar al te spoedig onder, om allen, die de kracht van een beslist beginsel kennen, niet tot een waarschuwend voorbeeld te zijn.

V. EN DAN DE VROEGER VERKREGEN DOCTORSTITELS ?

Niet zelden wordt ook door Christenen, om toegang te behouden tot de anti-Christelijke Staatsacademies, een beroep gedaan op de Christelijke geleerden in onze dagen, die toch ook hunnen doctorstitel verkregen aan de Staatsuniversiteit, en immers, — zoo redeneert men — nu gaat het ook slechts om een doctorstitel.

Hierbij verwijzen wij 1°. naar die mannen van recht Christelijk beginsel, zooals Dr. Kuyper en Mr. A. F. de Savornin Lohman, om hun te vragen, of zij niet zelf erkennen, dat de Heere God hen als een brandhout uit het vuur heeft gerukt, en 2°. verwijzen wij naar die ouders in Nederland, die, hoewel zelf op de lagere Staatsschool opgevoed, toch hunne kinderen thans naar de Christelijke school zenden. Ons dunkt, zij allen zullen de ijdele vragers genoegzaam onderrichten.

Voorts moeten wij de aandacht vestigen op drieërlei: 1°. Den achteruitgang onzer Staatsacademies vooral in den laatsten tijd; 2°. daarop, dat ook in de laatste 25 jaren de eisch onzer Christelijke beginselen meer verduidelijkt en scherper belijnd werd en uit dien hoofde op dit punt thans meer direct de conscientie raakt, en ook 3°. moeten wij opmerken, dat, toen er nog geen Vrije Universiteit was, toen ons beginsel voor het hooger onderwijs nog te weinig belijnd was en te weinig algemeen gekend werd, ja, toen sprak het vanzelf, dat in zoo min principiele, in zoo geheel abnormale toestanden er werd gehandeld, gelijk geschiedde. Wie zich derhalve nu nog beroept op hetgeen toen geschiedde in gansch anderen en geheel abnormalen toe-

stand, begaat een schromelijk anachronisme. En ook moet gevraagd worden: Wat beteekent, behalve voor het bekleeden van Staatsbetrekkingen, voor u, Christelijke mannen van wetenschap, die uwen God in ootmoed wenscht te dienen, een ijdele doctorstitel, toegekend door de mannen der anti-Christelijke wetenschap? Is het geen bewijs, dat gij met hen, bij wie gij niet behoordet, hebt meêgeleefd; dat gij in hunne tenten zijt opgevoed? Is het geen bewijs, dat er een reeks van jaren achter u ligt van transactie en verloochening en zoudt gij u zonder schaamte met zoodanig eerbewijs voor uwen God kunnen stellen?

Ik weet zeer wel, dat ook dit, vooral voor de zonen onzer edelen, machtig is; dat het in verschillende levenskringen schier bovenmenschenlijken moed des geloofs zal eischen, om dien hooggeëerden en ontzagwekkenden eeretitel van de Staatsacademies te versmaden en zijn hoogste eere te stellen in een doctors-titel van onze Vrije Universiteit alleen. Maar ook mogen wij hier de woorden van den grijzen Bilderdijk niet vergeten, die hij in 1827 schreef, en waarin die reuzengeest ter rechte waardeering van allen titel op ietwat harden toon dit sprak:

Doch is 't om wijsheid zelve, of om den naam te doen?
 Den naam, die 't aanzien geeft en 't uiterlijk fatsoen,
 Om 't teeken of livrei voor ieders oog te dragen?
 Nu, reik u d' arm dan vrij (ik gun u 't) uit het lid
 En tuur u d' oogen blind op 't onbestendig wit:
 Ik heb er meer dan u naar enklen wind zien jagen.

VI. EN VOOR DE MEDICIJNEN DAN?

Immers, zoo redeneert men ook, waarom mogen dan medici wel aan de Staatsacademie studeeren en juristen niet?

Tegen dit zwakke beroep nu volsta het volgende:

1°. Staat het voor ons ook vast, dat iemand, die in het gebed nabij zijnen God leeft, zich in 't geheel niet thuis zal gevoelen onder de menigte van hoogleeraren en studenten, die doen, alsof er geen God ware; die meestal zelfs het bestaan van onzen geest in twijfel trekken; die zich aldus telkens in al hun doen

en laten lijnrecht stellen tegenover de Schrift; en die voor een goed deel zich niet ontzien met het heilige op allerlei manier te spotten. Niemand mag den willekeurig aangegrepen lust botvieren, om als lid van zoodanig gezelschap, van zoodanige universitas docentium et discentium op die wijze opgevoed en opgeleid te worden. Het eenige, wat er dan ook op dit oogenblik overblijft voor jongelieden, die lust gevoelen tot de studie der medicijnen, is dit, dat zij, hetzij in Schotland, hetzij in Amerika of elders, eene universiteit zoeken, waar de stroom des levens en de geest van het onderwijs en van het dagelijksch verkeer niet noodzakelijk hun zieleleven ondermijnen en waar niet geminacht en bespot wordt, wat hun als Christenen heilig en dierbaar is;

2°. is het beroep op den zondigen weg van anderen voor ons nooit geoorloofd, en is in 't algemeen slechts dekmantel, om onzen verkeerden weg, zoo niet te verdedigen, dan toch te vergoelijken;

3°. staat het met de medische en natuurkundige faculteiten nog niet geheel op dezelfde wijze als met de theologische, philologische en juridische faculteiten. Niet dat we den tegenwoordigen weg, dien de liberale Staat voor onze medici heeft daargesteld, ook maar met één woord verdedigen. Neen, maar wel mogen wij ons terdege wachten al te zeer onze jonge medici te beschuldigen, alsof het een lichte taak ware om aan dien zondigen Staatsweg te ontkomen. Voor de medische en natuurkundige faculteiten bestaat nog gedeeltelijk de toestand, gelijk die vroeger voor theologie, voor philologie en voor rechtswetenschap bestond.

Immers 1°. bestaan er aan de Vrije Universiteit nog geen faculteiten voor medicijnen en natuurkunde; 2°. blijkt daaruit juist, dat de noodzakelijkheid van een Vrije Universiteit ook voor medicijnen en natuurkunde door ons volk nog niet genoegzaam wordt gevoeld en erkend. Wel moeten wij hieraan toevoegen, dat ook voor deze faculteiten de toestand langzamerhand verandert. Wij zijn in een overgangperiode en reeds sinds jaren worden gelden verzameld voor een medische faculteit aan de Vrije Universiteit en ook langzamerhand gaan ons

Christenvolk de oogen open voor de materialistische en naturalistische strooming onder onze medici en natuurvorschers, en wij achten den tijd zeer nabij, dat ook een medische en een natuurkundige faculteit aan de Vrije Universiteit door ons Christenvolk tot de dringend noodzakelijke vereischten zullen worden gerekend. Niet genoeg kunnen wij daarom ook aandringen bij onze Christenmedici, dat zij in die richting het hunne bijdragen zoowel tot onderlingen steun, als ter beraming van middelen, waardoor het best dit doel worde bereikt.

VII. WORDEN ZIJ NIET GEMINACHT?

Het volgt uit den aard der zaak, dat onze jonge rechtsgeleerden, waar hun toekomst zoo onzeker, hun connectie zoo beperkt en hunne vooruitzichten in het oog der menigte zoo schaarsch zijn; in de achting van velen onderdoen voor de juristen, die aan onze Staatsacademies studeeren; wier toekomst ook bij slechts ten halve ernstige studie, gewis; wier vooruitzichten in de maatschappij schitterend; en wier relaties meestal uitgebreid zijn. En ook de Christenen worden maar al te licht door de macht der wereldlijke en aardsche bekommernissen, zonder het te willen, vanzelf in dien stroom meêgesleept; zoodat onze jonge rechtsgeleerden het moeten onder vinden, dat zij, om der wille van hun beginsel, in hunne connectie met mede-Christenen met het oog op vriendschap en op de eigenaardige beteekenis daarvan voor engagement en huwelijk, ten achter staan bij de leerlingen der Staatsacademies, die met hunnen Staatsaureool overal en te allen tijde kunnen schitteren. Moge het onzen jongen mannen geschonken worden, dit hunnen mede-Christenen te kunnen vergeven, wijl zij daarin niet zoozeer de liefdeloosheid van het broederhart als wel de macht van de dingen dezer wereld hebben te aanschouwen.

Niettemin mogen hunne mede-Christenen nooit vergeten, dat alzoo ook door hunne houding, die voor Gods heilige geboden niet te verontschuldigen is, onze jongelieden ten eerste in verzoeking worden gebracht, om niet gedeeltelijk, maar geheel

de hun nog maar nauwelijks eigen beginselen los te laten en zich geheel en al over te geven aan de macht der anti-Christelijke wetenschap. Dit is reeds menigmaal gebeurd en vele Christenouders zien hunne zonen stelselmatig meer en meer afwijken van de Christelijke belijdenis; en helaas, te laat wordt het menigmaal ingezien, dat een wetenschappelijke loopbaan, waarbij de Heilige Schrift voortdurend veracht, de geboden Gods vergeten worden en de studiën losbandig in beginsel zijn; waarbij de geheele levensadem tegen den Christus gekant is, een onweerstaanbare macht de zonen van ons volk moet aftrekken en vervreemden van wat den ouders heilig en dierbaar is. En hoe kunnen jonge mannen staande blijven in den moeilijken weg, zoo ze, in stede van geacht en gesteund, veeleer geminacht worden door de Christenen zelf en in hunne achting ten achter staan bij de anti-Christelijk opgeleide leerlingen der Staatsacademies?

VIII. RAADT NIET IEDEREEN HET AAN?

En door onkunde aangaande de anti-Christelijke macht der moderne wetenschap en door bezorgdheid voor de toekomst der jongelieden en om andere reeds genoemde redenen, komen de meeste menschen er toe, om, in steê van onze jongelieden met alle macht af te trekken van wat toch reeds zoozeer aanlokkelijk was, hen zelf aan te sporen om toch vooral aan de Staats-academie te gaan studeeren; want anders; zoo zegt men, hebt ge geen vooruitzichten, geen connectie, ge wordt geminacht en ge kunt niets beginnen.

Welnu, het is altijd een machtig wapen in de hand van Satan, om, wanneer hij een mensch verblind heeft door de bekommernissen dezer wereld, zoodat hij Gods geboden niet kan zien, daarna dien mensch weer op anderen te laten werken om ook hunne harten te vervullen met de begeerlijkheden dezer wereld en zodoende de werking van Gods geboden en van Zijnen Geest te wederstaan en krachteloos te maken.

Daarin nu ligt ook de kracht dezer ontzettende verleiding. Ouders en vrienden tezamen zijn er bezorgd over, wat onze jonge mannen eten of drinken zullen en waarmede zij zich kleeden zullen; zij verzwijgen de geboden des Heeren, en het gebod van den Heere Jezus, dat wij *niet* bezorgd zullen zijn, indien wij den weg van Gods geboden bewandelen, wordt niet in gedachtenis gehouden en zij dringen allen, beheerscht en gedreven door de machtige bekommernissen dezer wereld, onze jongelieden voort op den verkeerden weg.

Ouders en vrienden! wat zullen de gevolgen daarvan zijn? Wat neemt gij daarmede op uwe verantwoording? Wat zult gij zeggen, als straks een dier jongelieden zelf u toeroept: „Gij zelf, gij zijt het geweest, die het mij aangeraden hebt; thans geloof ik niet meer aan uwen Bijbel; ik geloof niet meer aan uwe belijdenis; dat alles kan ik niet meer gelooven; niemand mijner vrienden aan de academie gelooft het meer; niemand spreekt er van; ieder spot er mede en ook gijzelf, indien gij geloofdet, waarom hebt gij mij daar gebracht?“

Zoo zijn er! Niemand behoeft hieraan te twijfelen; want er zijn meer ouders in ons vaderland, dan men zou denken, die dergelijke redenen uit den mond hunner zonen moeten hooren. o, Als de liefde voor God en Zijnen dienst uit het menschenhart wordt uitgeroeid, hoe kil en cynisch kunnen dan ook des menschen woorden worden. Men merkt het te weinig op, dat er nog zoo menig zoon ook leeft, die deze harde redenen in zijn sombere ziele sprak, ook al hoorden het zijne ouders niet, en die alleen in een veronachtzamen van de liefde en de geboden Gods bewijs geeft van den anti-Christelijken geest, die hem op last van ouders en vrienden werd ingegoten.

IX. ANDEREN GAAN TOCH OOK NAAR DE STAATSACADEMIE!

Eene niet geringe verlokking ligt ook in het feit, dat tot nog toe de meeste Christenjongelieden de gymnasia van den Staat afliepen, waar natuurlijkerwijze de kweekelingen worden gevormd voor de Staatsacademies.

Zoодоende komen de Christelijke jongelieden in veelvuldige aanraking met anderen, die straks hun ideaal zien in het studeeren aan de Staatsacademie. En wijl uiteraard aan Staatsgymnasia nooit de anti-Christelijke beginselen worden weerlegd, veeleer met den Christus wordt gespot, en evenmin de anti-Christelijke strekking van het tegenwoordig hooger onderwijs van den Staat wordt duidelijk gemaakt, komt de vaak alleen staande Christelijke jongeling er allicht toe om veel te ver meê te gaan met zijne gymnasiale makkers. Hunne vriendschap stelt hij hoog, hunne idealen worden alras de zijne, behoudens een enkele tegenopmerking van de zijde zijner ouders misschien, en straks, als hij met zijne vrienden het gymnasium gaat verlaten; als de wil van den opgroeienden jongen man zich doet gevoelen; als zijne opgedane kennis hem geene betere dingen leert; als zijne vooruitzichten en zijne vrienden hem trekken, dan gaat hij, schier zijns ondanks, meê naar de Staatsacademie, of ook, hij komt nog wel aan de Vrije Universiteit, maar gevoelt zich daar in 't geheel niet thuis. Wie deze drijfkracht geringschat, kent den waren toestand niet. Wie dit toegeeft, zal dan nu ook inzien, welke machtige uitwerking het anti-Christelijk gymnasiaal onderwijs heeft. Het brengt, evenals het hooger onderwijs van den Staat, vooral in onzen tijd, nu de beginsels en sympathieën scherp tegenover elkaar staan, voortdurend in groote verzoeking; het oefent een jarenlangen, verderfelijken invloed uit en het is, helaas, in menig geval afdoende, om iemand van het Christelijk hooger onderwijs ten eenenmale afkeerig te maken, *in enkele gevallen* zelfs al komt hij ook nog aan de Vrije Universiteit.

Dat is de fatale invloed en de verreikende strekking der Staatsgymnasia, waarvoor Christenouders zich niet genoeg kunnen wachten.

X. KAN MEN NIET AAN TWEE UNIVERSITEITEN TEGELIJK STUDEEREN?

Wijl toevallig in Amsterdam en de Vrije Universiteit en een Stadsuniversiteit gevestigd zijn, zoo rijst ook de vraag, of het

niet mogelijk ware aan die beide academies tegelijk te studeeren. Men had dan allerlei voordeel; men kwam in kennis met vele juristen; men hoorde de tegenpartij; men ontkwam aan den druk op het vrije hooger onderwijs door den doctoralen graad der Stadsuniversiteit, enz. Aldus redeneert men.

Na alles, wat hieraan voorafgaat, klinkt ons deze vraag wel tamelijk vrijzinnig; en indien wij niet wisten, hoezeer deze vraag aan de orde van den dag is, we zouden haar, met de Heilige Schrift voor ons, nauwelijks der bespreking waard achten.

Niemand kan twee heeren dienen; want hij zal of den eenen haten en den ander liefhebben, of hij zal den eenen aanklagen en den ander verachten (Matth. 6:24). En wat is hier het geval?

Bij het studeeren aan twee universiteiten wordt de student in de verzoeking gebracht, om in plaats van te *haten* en te *verachten*, iets, wat in zijne positie hem onmogelijk wordt gemaakt, veeleer te boeleeren om de gunst en waardeering van de dragers der anti-Christelijke beginselen, en ook in plaats van *aan te hangen* en *lief te hebben*, veeleer eene koude, halfslachtige, minachtende houding aan te nemen tegenover hen, die het Christelijk beginsel belijden. Een Christenjongeling, die in deze positie verkeert, kan in de samenleving van de Stadsuniversiteit nooit anders verkeerden dan met veelvuldig verzwijgen van zijn getuigenis, dat naar de Heilige Schrift is, met ergernis voor zijn Christelijk gemoed, met verstomping van zijn Christelijk zieleleven en met verloochening van zijn Heer en Heiland. Het gevolg daarvan moet zijn en is ook, zoo God het niet op buitengewone wijze verhoedt, dat de rechte liefde voor het Christelijk beginsel wegkwijnt; dat men de worsteling van de lijdende en belijdende Christenen slechts zijdelings mede doorleeft; dat men bij voorkeur spreekt van de voortreffelijke eigenschappen der mannen van anti-Christelijk beginsel; dat men stelselmatig zich verblindt voor den eisch van Gods geboden; dat men op die wijze juist leert geringschatten die Christelijke beginselen, waardoor het vrije hooger onderwijs alleen zijn hoogste kracht ontwikkelt en waardoor het alleen bezieling voor ons kan en zal hebben; en eindelijk, dat men op die wijze leert, allen

wind van leer en alle meeningen, zoowel van Christelijken als van anti-Christelijken oorsprong, van gelijk gewicht te achten en zoodoende groot gevaar loopt voor de Christelijke wetenschap verloren te zijn.

Vergeet het niet: als de tarwe en de doornen in één menschenhart gelijkelijk gezaaid worden, dan verstikken onder het opgroeien niet de doornen, maar gaat de tarwe teniet.

En het andere deel viel in de doornen en de doornen wiesen op en verstikten hetzelve; en het gaf geene vrucht.

Men wordt dan liberaal of neutraal rechtsgeleerde met Christelijke herinneringen en een Christelijk etiket.

Al wie nauwgezet leeft als Christen in den geest des gebeds en dagelijks het: *Leid ons niet in verzoeking*, bidt; al wie het welbehagen des Heeren zoekt en Zijne gemeenschap, en desnoods ook alle dingen metterdaad durft gering achten om de uitnemende liefde van Jezus Christus, die kan geen lid eener anti-Christelijke sociëteit zijn; die kan ook niet dagelijks *als discipel* verkeereren bij *leeraren*, die zich tegen de Christelijke beginselen en dus tegen den Christus zelf stellen.

De liefde tot onzen Heer en Heiland en de liefde, die ons dringt om Gods welbehagen te zoeken, is eigenlijk geen onderwerp voor dispuut, maar moet uit het hart door onze daden openbaar worden. Wie haar niet gevoelt, door haar niet bezield wordt, met dien is over deze zaak niet te redeneeren. Indien de liefde Christi u niet dringt; indien Zijne geboden u niet bezielen; indien niet al het anti-Christelijke u pijnlijk aandoet, dan ook is deze zaak voor u onverklaarbaar.

Maar ook zeggen wij aan de Christenouders dit: indien uwe zonen in dit laatste geval verkeereren, hebben zij des te meer noodig door uw, met Goddelijk gezag bekleed, verbod teruggehouden te worden van de wegen des redelijken verderfs; en alleen, indien uwe zonen zelf de liefde Christi in hunne harten gevoelen; alleen indien Gods welbehagen ook hun hoogste ideaal is te allen tijde, dan zullen zijzelven zoo mogelijk met Gods hulpe tegen de verzoeking bestand zijn en zelf kiezen, wien zij zullen dienen; en het zal hun gaan als

den. vaderen van Nicea; zij zullen niet kunnen verdragen te zien en te hooren het verwerpen, het voortdurend negeeren, het bespotten in allerlei humanen vorm van alles, wat hun het allermeeest dierbaar is. *Niemand kan twee heeren dienen; gij kunt niet God dienen en den Mammon.*

Machtig staat de verleiding daar, met allerlei uitvlucht en alleen de Heere zelf is bij machte om door Zijne liefde en door ons Zijn welbehagen voor oogen te stellen, ons staande te houden op den engen weg Zijner geboden.

Onze God is een ijverig God, die Zijne eer met geen menschen deelt, en de Heere Jezus zelf heeft ons geleerd, dat den Verzoeker alleen weerstand kan worden geboden met een voortdurend: *„Daar staat geschreven.“*

En alleen, wanneer ook onze jonge Nederlanders zich vastklemmen aan het: *Daar staat geschreven*; wanneer zij leven in den geest des gebeds; wanneer zij den geest der Heilige Schrift inademen, alleen dan zal de Heere onze God hun kracht geven om, wanneer zij voor de keuze gesteld worden, te zeggen: *Ons aangaande, wij zullen den Heere dienen.*

Daar staat geschreven: *Niemand kan twee heeren dienen; gij kunt God niet dienen en den Mammon.*

Daar staat geschreven: *Hetzij dat gij eet, hetzij dat gij drinkt, hetzij dat gij iets anders doet, doet het ter eere Gods.*

Daar staat geschreven: *En het eene deel (tarwe) viel in de doornen en de doornen wiesen op en verstikten hetzelve en het gaf geene vrucht.*

Daar staat geschreven: *Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den Booze.*

Daar staat geschreven: *Gij zult den Heere uwen God niet verzoeken.*

Daar staat geschreven: *Gij zult liefhebben den Heere uwen God, met GEHEEL uw hart, en met GEHEEL uwe ziel en met GEHEEL uw verstand.*

Daar staat geschreven: *Ik ben de wijnstok en gij de ranken; die in Mij blijft en Ik in hem, die draagt veel vrucht, want zonder Mij kunt gij niets doen.*

Uw Heer en Koning, uw Heiland en Verlosser zegt, dat gij zonder Hem NIETS kunt doen.

Aan de Staatsacademies wordt u geleerd, op welke wijze gij zonder Hem ALLES zult moeten doen.

XI. KAN MEN NIET ALLEEN EXAMENS DOEN AAN DE
STAATSUNIVERSITEIT EN GEEFT HIERBIJ ART. 85
H. O. NIET VOLDOENDE VRIJHEID?

Art. 85 H. O. zegt: „Tot het afleggen van examens wordt ieder, onverschillig waar hij de daarvoor verkregen kundigheden heeft opgedaan, toegelaten.“ Derhalve, zoo redeneert men, al is het onderwijs anti-Christelijk getint, al is de geheele geest der Staatsacademies tegen den Christus, wat zal het ons hinderen; wij doen er alleen examens. Deze ijdele uitvlucht, door den Verzoeker ingegeven, is niet moeilijk te doorzien.

Hoe toch staat het hiermeê?

Alwie de hope zijner vooruitzichten vestigt op de examens aan de Staatsacademie, die komt er door den drang der omstandigheden vanzelf toe om veel verder te gaan, dan 'de Verzoeker hem aanvankelijk had wijsgemaakt.

Door de eigenaardigheden van gewone menschelijke examens komt hij er vanzelf toe, om de gunst te zoeken van de hoogleeraren, die examineeren, wijl ieder examen zoo uiterst rekbaar is, dat bij ongunstige gezindheid van de examinatoren het vrij gemakkelijk valt om ook den knapste een uiterst slecht examen te laten doen. Men wordt dan voorts genoodzaakt om colleges te loopen en dictaten van de hoogleeraren zelf te bestudeeren, en dat trekt wederom aan om ook kennis te maken met wie ook dictaten hebben, n.l. de leerlingen der anti-Christelijke hoogleeraren; en voorts is men wel verplicht om ook de handboeken dierzelfde hoogleeraren te bestudeeren.

En zodoende krijgt men dan in plaats van „enkel examens“, een „geheel anti-Christelijke opvoeding“. Als gij de colleges bezoekt, als gij de dictaten bestudeert, als gij met de leerlingen der anti-Christelijke hoogleeraren omgaat, als gij hunne hand-

boeken bestudeert en hunne theeavonden bezoekt, wij zouden haast vragen: wat kunnen ooit ofte immer hoogleeraren meer vorderen? Het zij verre van ons om eenigen hoogleeraar onzer tegenpartij te beschuldigen van partijdigheid; maar toch hebben wij het recht om te veronderstellen, dat ook zij menschen zijn met menschelijke zwakheden. Bovendien hebben zijzelf volkomen het recht om al hunne vragen naar hun eigen beginsel zoo in te richten, dat een antwoord, uit gansch andere gedachtenwereld gegrepen, er geheel niet op zou passen. Zoo zou het zeer wel mogelijk zijn, en bij mannen van positief beginsel en ernstig karakter zou het bijna niet anders kunnen, dat de vragen van een liberaal hoogleeraar volstrekt niet pasten op de gedachtenwereld, waarin een antirevolutionair leeft, en de antwoorden van wie Zijnen Koning niet verloochent; moeten wel onzinnig en stuitend worden voor verstand en gevoel beide van de examinatoren. Of men zou aan al die leerlingen den onbehoorlijken eisch moeten stellen, dat zij in kennis en wetenschap zoover boven de hoogleeraren zelf zouden uitmunten, dat zij in staat waren ook op de meest ingewikkelde beginselquaestie eene zoo heldere en veelzijdige oplossing te geven, dat zij de hoogleeraren zou kunnen overreden.

Dit nu, gevoelt ieder, gaat ook voor den knapsten kop niet aan; zulks is voor hoogleeraren weggelegd.

Men ziet dus, hoe, met de verleidelijke uitvlucht van „alleen examens“, de half afgeschrikte Christenstudent toch weer wordt voortgesleept op den verkeerden, voor ons gevaarlijken weg der anti-Christelijke wetenschap.

Daar staat geschreven: *Niemand kan twee heeren dienen; gij kunt God niet dienen en den Mammon; gij zult den Heere uwen God niet verzoeken.*

XII. MOET MEN OOK NIET DE TEGENPARTIJ HOOREN?

Immers, zoo redeneert men, zij moeten toch ook de meeningen van de tegenpartij kennen; dus, wat is er tegen, om ook den tegenstander te hooren? Tegen deze schijnredeneering zij voor-

eerst opgemerkt, dat voor ons, Christenen, lang niet alle wind van leering en willekeurige meeningen op ééne lijn staan met de waarheid. Wij zijn geen twijfelaars van beginsel, zoodat alle meening voor ons evenveel waarde zou bezitten. Er staat geschreven: *Koopt de waarheid en verkoopt ze niet*. Dat staat er van de leugen niet. Het: „*Audi et alteram partem*“ (hoor ook de tegenpartij) hoort dan ook veeleer bij de rechtbank thuis en bij den verhoorenden rechter, maar is hier geheel misplaatst. Dat woord hier te gebruiken, ware meer heidensch-Romeinsch dan Christelijk. Reeds in het dagelijksch leven zal ieder Christen gevoelen het gevaar, dat er ligt in het veelvuldig lezen van Fransche en Russische romans, van de werken van Multatuli en anderen. Ieder zal voor zijn zieleleven het machtig verschil gevoelen, of hij eenigen tijd in bovengenoemde literatuur dan wel of hij b.v. in Calvijns Institutie leeft.

Daar staat geschreven: *Hetzij gij eet, hetzij gij drinkt, hetzij gij iets anders doet, doet het ter eere Gods. Zonder Mij kunt gij niets doen*.

Er is zoo ontzaglijk veel te lezen op elk terrein, wat u niet aftrekt van de liefde tot uwen God; wat u niet tegen de borst stuit en uw Christelijk zieleleven niet vermoordt.

Zijn er geen Christelijke boeken; b.v. de werken van mevrouw Bosboom-Toussaint, de Gedichten en Bijbellezingen van Da Costa, de zangen van Vondel en Ten Kate, de meesterlijke werken van Bilderdijk; voorts de heerlijke scheppingen van Bunyan, de geschriften van Vinet, Merle d'Aubigné en Guizot, de overschoone lectuur van Luther en Calvijn, van Augustinus en Ambrosius, en ten onzent van Thomas à Kempis en zoovele anderen?

Zijt gij een Christen? Hoe, hebt gij geen lust in uwe prachtige Formulieren, in uw Heilige Schrift en een goede uitlegging daarvan in Calvijn's Institutie en zooveel meer? Of waren uwe krachten zoo onuitputtelijk, dat gij dit alles genoegzaam verwerkt en er nu geen behoefte meer aan hadt?

Welnu, zoo ook gaat het op het gebied der wetenschappen.

Aan elke universiteit en bij elk hooger onderwijs wordt over elk punt reeds zooveel van de verschillende meeningen meê-

gedeeld, als de hoogleeraren noodig achten en als hun wensche-
lijk voorkomt.

Daardoor alleen wordt het reeds overbodig om de tegenpartij
te hooren.

Voorts, wie b.v. alleen voor het Staatsrecht maar eenigszins
thuis wil komen in de werken van de voornaamste antirevo-
lutionaire staatslieden en bovendien goed de Grondwet met haar
verleden wil kennen, zal weinig gelegenheid voor het: „Hoor
ook de tegenpartij“ vinden. Wie in de werken alleen van Groen
van Prinsterer, van Guizot, van Burke, van Stahl en zoovele
anderen ook maar eenigszins thuis wil zijn, zal daarvoor reeds
het grootste deel van zijnen kostbaren tijd noodig hebben en
uit die werken zelve genoegzaam de meeningen van de tegen-
partij leeren kennen. Is er iemand, die dat alles reeds heeft
doorgemaakt en gelezen, welaan — maar waar is de student,
die dat gedaan heeft? —

Tot zoolang is het hooren van de tegenpartij voor de hoor-
ders hoogst bedenkelijk. Vergete men toch niet, dat zij aan
het begin van hunne studie staan, toegerust met zwakke kennis
en zwakke verweermiddelen, en dat zij aan onze Staatsacade-
mies mannen tegenover zich krijgen, die met eene machtige,
overweldigende oratorie de bedenkelijkste meeningen aan het
maar al te toegankelijk hart opdringen.

Laat ons de welsprekendheid der in kennis uitmuntende
hoogleeraren onzer Staatsacademies toch niet te laag stellen;
laat ons de vermetelheid onzer jongelieden toch niet te hoog
schatten. Daar staat geschreven: *Wacht u voor den zuurdeesem
der Farizeën en Schriftgeleerden*. Welnu, laat ons dit woord
niet vergeten, maar toepassen ook op alle terrein van kennis
en wetenschap, en dan heet het: *Wacht u voor de beginselen,
die naar de leer der Heilige Schrift voor ons als verderfelijik
geboekt staan*. En als dit zelfs voor den meest wetenschappe-
lijken man vaststaat, hoeveel te meer zal het gelden voor
onze pasbeginnenden!

XIII. LEEST MEN HETZELFDE TOCH OOK NIET IN BOEKEN?

Men leest toch ook in boeken, wat aan de Staatsacademie wordt gedoceerd, derhalve, — zoo luidt het woord dezer verleiding — waarom kan men ook niet evengoed de hoogleeraren zelf hooren?

Indien dat waar is, dat gij zooveel in boeken leest van wat aan de Staatsacademies gedoceerd wordt, dat gij met uw geheelen geest daarin leeft, dat gij u geheel voedt met dien anti-Christelijken geest, zoodat gij toch autodidactisch een anti-Christelijke opvoeding krijgt; dan ja, heeft dit redebeleid eenigen klem, doch houdt ook zelfs dan nog geen steek. — De valsche wending dezer drogrede nu bestaat hierin, dat men op die wijze te gering schat de macht van het levende woord in de wel-sprekende taal der hoogleeraren en dat men vergeet, dat men bij het lezen van boeken veel meer „schonungslos“, veel meer vrijuit, de critiek kan uitoefenen.

Bij het hooren van eenen hoogleeraar is èn door het persoonlijk optreden èn door de macht der oratorie èn door de macht der omgeving èn door persoonlijke sympathie èn door het onweersproken worden vooral een jeugdig hoorder geheel weg en ook het anders wellicht nog bestaande vermogen om critiek uit te oefenen verliest bij hem zijne kracht geheel.

Bij het lezen daarentegen van een boek op eigen studeerkamer kan de student op ieder moment andere gevoelens er naast leggen; gaat hij in zijne critiek, waarvoor de veelvuldige en onontbeerlijke lectuur van boeken van eigen geestesrichting hem de lijnen aan kan geven, veel meer met ongefnuikte kracht te werk en moet hij geacht worden wijs genoeg te zijn om eerst eigen beginselen voldoende te bestudeeren. Trouwens bij de liefde voor eigen beginsel komt men er in het lezen van boeken niet toe, om *veel* van de tegenpartij en *weinig* van eigen geestesrichting te lezen. Daar staat geschreven: *Gij zult den Heere uwen God niet verzoeken*. Wilt gij b.v. de revolutionaire beginsels leeren kennen en hunne consequentie op het allerduidelijkst aanschouwen? Ge behoeft daartoe de werken van Voltaire en Diderot niet te lezen. Neem eenvoudig: „Onge-

loof en Revolutie" van Groen van Prinsterer, of ook: *"Reflections on the French Revolution"* van Burke en gij zult daarin helder en klaar de meeningen van de tegenpartij leeren kennen.

Het is geheel iets anders, of men, in ééne richting opgevoed wordende, nu ook eens een boek van de tegenpartij ter hand neemt, voorzooverre de tijd het toelaat, dan of men bij hoogleeraren ter schole gaat, die geheel andere beginselen belijden, met hunne leerlingen dagelijks verkeert, bij hen de theeuurtjes doorbrengt, door hunne sympathetische personen gewonnen wordt, hunne dictaten en handboeken bestudeert, van hunne vriendschap het genot zoekt en bij hen examens moet doen.

Het is alzoo geheel iets anders, of iemand ook eens een boek leest van de tegenpartij en weet, wat anti-Christelijke lectuur op allerlei terrein bestaat, dan of iemand een geheel anti-Christelijke opvoeding krijgt.

Zoo en niet anders is hier de tegenstelling.

En ook behalve dat alles, dat nooit uit het oog mag verloren, is er nog op zichzelf een groot verschil tusschen het lezen van een boek en het voortdurend hooren van redevoeringen.

Bij het hooren van eene redevoering, zoo er eenige gloed en leven in zit, heeft het verstand geen tijd om naar behooren het gesprokene te toetsen; het gesproken woord heeft zijn invloed dadelijk en er is geen tijd om dien invloed te keeren, wijl de eene gedachte snel op de andere volgt en elke gedachte weer dezelfde strekking heeft, die de spreker verkiest. Daarom ook sleept een redevoering meê, zij is wegslepend, zij overweldigt en overrompelt het gemoed.

Bij het lezen van een boek blijft de lezer bij de eerste de beste gedachte stilstaan en overweegt het voor en tegen bedaard en kalm. Dat is het machtig groot verschil, op zichzelf beschouwd, tusschen het hooren van redevoeringen en het lezen van een boek. Bij een redevoering is de hoorder passief, bij het lezen van een boek is de lezer actief.

De Christelijke Kerk wist wel, wat zij deed, toen zij, naar net

bevel des Heeren, het machtige werk der prediking door alle eeuwen heen vooropstelde, en ook de bekwaamste volksleiders vonden voor een groot deel hunne kracht in het levende woord. En ook de liberalen zelf, zij wisten wel, wat zij deden en hoe groote macht zij zich wederrechtelijk toeëigenden door het bezetten van schier alle katheders aan de Staatsacademies.

Nooit mag uit het oog worden verloren de machtige invloed van de menschelijke persoonlijkheid. Waarom wordt een Christen niet lid van eene liberale sociëteit? Juist omdat hij die macht der persoonlijkheid in anti-Christelijken levenskring voor zijn eigen godsdienstig leven bedenkelijk, voor zijn Christelijk gemoed aanstootelijk vindt.

En het is daaruit dan ook te verklaren, hoe een eenigszins twijfelende Lamennais ¹⁾ bezweek voor den machtigen persoon van Victor Hugo, om ten slotte zijn geheele levensbeschouwing naar diens wil om te buigen; en ook daaruit te verklaren de wijze, waarop de vaders van Nicea een Arius ontvingen. Nauwelijks konden de vaders, die geleden hadden voor hun geloof, waarvan sommigen de teekenen droegen; die de liefde tot hunnen God in hun harte gevoelden; nauwelijks, zeg ik, konden zij de Godslasteringen uit den mond van Arius aanhooren. Hun gemoed werd te zeer gekwetst, hun innerlijk leven te zeer aangerand. — En altijd, wanneer de eene menschelijke persoon tegenover de andere komt te staan van aangezicht tot aangezicht en de overtuigingen des harten zijn tegenovergesteld, dan heeft dat schier magische conflict plaats, waarbij één van tweeën moet toegeven en de ander triumfeeren, of de onverzoenlijke tweespalt wordt onvermijdelijk. Victor Hugo triumfeerde over den twijfelenden Lamennais en deze moest zich geheel voegen naar zijnen overmachtigen tiran. Tusschen Arius en de Niceaansche vaders werd door de onverzettelikheden beiderzijds de botsing zoo groot, dat de vaders niet meer konden aanhooren de Ariaansche lasteringen en van hen verhaald wordt, dat zij hunne ooren toestopten. ²⁾

¹⁾ Lesclides, *Propos de table de Victor Hugo*, pag. 319.

²⁾ J. A. Möhler, *Athanasius der Grosse*, D. I, pag. 230.

En al deze mannen nu waren geene kinderen in verstand en kennis, gelijk zij, die pas hunne academische loopbaan beginnen.

XIV. MEN OVERZIET DE GEVOLGEN NIET.

Er is een eenvoudige logica des dagelijkschen levens. Ze is deze:

Wie van uit Amsterdam zijn kaartje naar Parijs neemt en in den trein naar Parijs plaats neemt, heeft in gewone omstandigheden de meeste kans om in Parijs aan te komen, ook al zou hij eigenlijk liever in Londen of Berlijn willen aankomen.

Wie deze eenvoudige logica goed beziet, weet ook, wat zij voor het hooger onderwijs beteekent. Wie van de openbare lagere school naar een Staatsgymnasium en van daar naar eene Staatsacademie gaat en voorts aan die academie zijne loopbaan volbracht heeft, die is naar menschelijke berekening juist daar aangekomen, waar de liberale, anti-Christelijke trein aangenomen had hem te brengen.

Ik spreek nu niet van reizigers, die, het gevaar ziende, onderweg uit den trein springen; ik spreek niet van hen, die, na in Parijs te zijn aangekomen, van reisplan veranderen en nu met versnelden pas den weg naar Berlijn opmarcheeren. Neen, dit zijn uitzonderingen. En zoo ooit, dan moge hier een enkele uitzondering den vasten regel bevestigen. Wat zien wij in onze wereld van rechtsgeleerden? Dit, dat schier geen levenskring in onze maatschappij zoo ver van God den Heere is afgeweken. Dit zijn de ontzettende gevolgen van het anti-Christelijk Staatsonderwijs in de Rechtswetenschap.

En toch, hierop wordt door de meeste ouders niet genoegzaam gelet.

Door op een Staatsgymnasium en daarna aan eene Staatsacademie te studeeren, blijft men wel is waar somtijds uiterlijk Christen, maar wordt de rechte liefde en geestdrift voor het echt Calvinistisch beginsel verstompt in stede van aangekweekt; de redelijke mensch wordt langzamerhand aan het twijfelen gebracht, eerbied voor tegenovergestelde meeningen wordt

steeds meer gewoonte en het geheele menschelijk bewustzijn buigt zich langzaam om in verkeerden zin.

Hoe eigenaardig het moge klinken, toch is het waar: vele Christenen zien niet en gelooven niet, dat verschillende treinen naar geheel verschillende stations voeren. Men gevoelt niet, dat een steen door den druppel wordt uitgehold, en dat een Christenjongeling door een meer dan tienjarigen cursus aan Staatsgymnasium en Staatsacademie langzamerhand als Christen ten onder gebracht, als rationalist opgeleid en als liberaal jurist in de maatschappij wordt gebracht, misschien met behoud van Christelijke herinneringen.

En eindelijk, wie toegeeft aan de macht der verleidingen zijn zoon aan de Staatsacademie laat studeeren met zijn goedvinden, of wie zelf tevens aan de Vrije Universiteit meent te kunnen studeeren, ook al is hij student aan de Staatsacademie, die heft daarmede tegen wil en dank voor 't groote publiek de dringende noodzakelijkheid der Vrije Universiteit op, omdat de Vrije Universiteit bedoelt te zijn een levenskring, waarin men geheel leven kan en opgevoed worden in de Christelijke wetenschap, juist tegenover elke Staatsacademie. Is nu die Staatsacademie voor Christenen bruikbaar, dan is de Vrije Universiteit overbodig. Door aan de Staatsacademie te studeeren of uwe zonen daar met uw goedvinden te laten studeeren, predikt gij de transactie en de verloochening uwer Christelijke beginselen en slaat gij het Christelijk hooger onderwijs in het aangezicht. Iets waardoor uwe tegenstanders al een heel wonderlijken indruk moeten krijgen van uwe beginselen.

XV. KAN MEN NIET WACHTEN OP BETERE TIJDEN?

Er zijn ook ouders, die dat alles toegeven; maar, zeggen zij, wij zullen eerst wachten, totdat de Vrije Universiteit meer uitgebreid is en meerdere rechten van den Staat heeft verkregen. Zoolang dat niet zoo is, durven wij er onze zonen niet heen laten gaan; en ook de opkomende jongelieden houden zich met deze redeneering terug.

Deze meening, deze practische maatregel nu is juist daarom zoo noodlottig en ondoordacht, wijl de faculteit der Rechtsgeleerdheid aan de Vrije Universiteit op die wijze zwak zou blijven. Immers, hoe minder hoogleeraren en studenten, des te zwakker is de werkkraft, waardoor de Rechtsgeleerdheid weder in het goede spoor moet worden geleid, en des te meer wordt het hoognoodig, dat jonge, heldere koppen zich geheel wijden aan die moeilijke taak.

Of zeiden de Christenen uit vroegere eeuwen ook: wij zullen nu maar eerst bijdraaien en transigereen, wellicht dat er andere tijden komen en wij den Heere mogen dienen? Ieder gevoelt de zwakheid van zoodanige verontschuldiging. Neen, dat is juist de eere van onzen Heer en Koning, dat wij, ook in den tijd der beproeving, Hem het bewijs onzer algeheele liefde en trouw geven.

Daar staat geschreven: *Gij zult liefhebben den Heere uwen God met uw gansche hart, met geheel uw verstand en met geheel uwe ziel.*

Daar staat geschreven: *Gij zult Gode meer gehoorzamen dan den menschen.*

Daar staat geschreven: *Zonder Mij kunt gij niets doen.*

Daar staat geschreven: *Gij zult niet bezorgd zijn, wat gij eten of drinken zult of waarmede gij u kleeden zult, want uw Vader, die in de hemelen is, weet, dat gij al deze dingen van noode hebt.*

Wie Zijne geboden gedurig voor oogen houdt, zal lichtelijk elk kaartenhuis van menschelijk vernuft omverwerpen; die zal daardoor beveiligd zijn tegen de betoovering der verleiding en zal zijnen broeder vermogen te ondersteunen op den moeievollen weg aller Christenen.

Daarentegen, wie Gods geboden vergeet en niet voortdurend leeft in het gebed voor Zijn aangezicht, voor dien is slechts ééne verontschuldiging voldoende, om hem weg te voeren langs de wegen van rationalisme en ongodisterij, zoodat hij zichzelven en anderen ten verderve wordt. Tevergeefs zouden wij wachten op den tijd, dat er in deze wereld geene verleiding meer

zal zijn; dat de dingen dezer wereld niet meer begeerlijk voor ons hart zullen zijn; en dat de booze wereld het werk der verdrukking zal opgeven.

Het is nu onder de toelating Gods, dat de verleiding er is, velen ten verderve en ons, Christenen, tot beproeving, of wij werkelijk Hem liefhebben. Hij heeft te allen tijde Zijne kinderen op de proef gesteld en het van hen gevraagd, dat zij Hem zouden liefhebben boven alles met hun gansche hart. *Wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig*, zegt onze Heer en Heiland, en het bloed der martelaren, de tranen der verlatenen en de smeekingen der vervolgte Christenen zijn getuigen van de kracht, die de liefde Gods in menschenharten vermag uit te werken. En in den triumpf des geloofs, op het oogenblik, dat ons harte bereid is om alle dingen, als de Heere het vraagt, licht te achten om de uitnemende liefde onzes Gods, gaat de apostel Paulus ons voor en roept het uit: *Wie zal ons scheiden van de liefde van Christus? Verdrukking of benauwdheid of vervolging of honger of naaktheid of gevaar of zwaard? Gelijk geschreven is: want om uwentwil worden wij den ganschen dag gedood; wij zijn geacht als schapen ter slachting. Maar in dit alles zijn wij meer dan overwinnaars door Hem, die ons liefgehad heeft. Want ik ben verzekerd, dat noch dood noch leven, noch engelen noch machten, noch tegenwoordige noch toekomstige dingen, noch hoogte noch diepte, nog eenig ander schepsel ons zal kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Christus Jezus, onzen Heere* (Rom. 8 : 35—39).

HOOFDSTUK VI.

WAT VRAAGT HET CHRISTELIJK BEGINSEL VAN ONS?

Est Deus in nobis, agitante calesci-
mus illo.

Wonderlijk, bovennatuurlijk is de bezieling, die er, naar het welbehagen Gods door zijnen Heiligen Geest, uitgaat van Zijn Woord en van de beginselen, die naar de Heilige Schrift zijn. Als de ijdele gewrochten van menschelijk vernuft en mensche-lijke vinding daarmede in aanraking worden gebracht, daaraan worden beproefd en getoetst, dan is het, alsof een halfgod de betooverende wereld van menschelijk vernuft en mensche-lijke willekeur heeft stukgeslagen; en het geestenkoor van nietige stervelingen, die zich tegen den Heere stelden, jammert het: Wee! wee! over het ineenstorten van zijn tegen God geschapen wereld. — „*Gewogen, gewogen, maar te licht bevonden*” is het eeuwig refrein, dat van vóór duizenden jaren nog altijd henen-vaart over alle gedachte, die tegen God gedacht, over alle werk, dat tegen Hem gewrocht werd, en over alle vonden, die tegen het volbrengen van Zijn welbehagen gezocht werden. —

En waarom is het evenwel, dat er niet meer kracht, dat er niet meer energie, dat er niet meer geestdrift wordt gevonden bij de kinderen Gods? Omdat de kracht van Gods geboden niet meer gevoeld wordt; omdat er niet genoeg liefde in onze har-ten wordt gevonden voor Hem. — Zijne geboden leeren ons onze groote zonde kennen en brengen ons ter veroótmoe-di-

ging voor den troon van Gods genade. Zijne geboden leeren ons Zijne heerlijkheid kennen en Zijne groote liefde in het zenden van Zijnen Zoon, om voor zoo groote zonde den toorn Gods te dragen. Zijne geboden leeren ons de grootheid van Christus' liefde en van Zijn machtig lijden en daarmede de heerlijkheid en grootheid van onzen Koning kennen. En ook Zijne geboden leeren ons in den weg onzer heiligmaking het welbehagen des Heeren kennen, hetwelk te volbrengen ons de liefde Christi leert, en ook wijzelven kunnen ons te allen tijde nauwkeurig beproeven, in hoeverre er liefde in onze harten woont, wanneer wij er op letten, in hoeverre wij de geboden Gods onderhouden.

De geboden des Heeren en het kruis van Christus zijn daarom onafscheidelijk en zijn zonder en buiten elkander voor ons ternauwernood denkbaar.

Daarom zegt de man naar Gods harte in Ps. 119: *Ik overdenk uwe geboden dag en nacht.* Daarom staat er ook, Openb. 13 : 12: *Hier zijn zij, die de geboden Gods bewaren en het geloof van Jezus.* Daarom is ook voor ons, bij alles wat wij mogen doen, niets zoozeer noodig, niets zoozeer noodzakelijk als om bij de uitgangen van ons hart te waken, om de geboden Gods te bewaren en het geloof van Jezus. — Wie dat uit het oog verliest, geeft gewonnen spel aan alle zonde en willekeur en zal ervaren, dat in den strijd zijne lans gebroken is in zijne hand, en dat hij geen enkel wapen tot verweer overhoudt. — Voorts, broeders, wordt krachtig in den Heere en in de sterkte Zijner macht; doet aan de geheele wapenrusting Gods, opdat gij kunt staan tegen de listige omleidingen des duivels; want wij hebben den strijd niet tegen vleesch en bloed, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de geweldhebbers dezer wereld en der duisternis dezer eeuw, tegen de geestelijke boosheden in de lucht. Daarom neemt aan de geheele wapenrusting Gods, opdat gij kunt wederstaan in den boozen dag en, alles verricht hebbende, staande blijven. Staat dan, uwe lenden omgord hebbende met de waarheid en aangedaan hebbende het borstwapen der gerechtigheid en de voeten geschoeid

hebbende met bereidheid van het Evangelie des vredes; bovenal aangenomen hebbende het schild des geloofs, met hetwelk gij al de vurige pijlen des Boozen zult kunnen uitblusschen; en neemt den helm der zaligheid en het zwaard des Geestes, hetwelk is Gods Woord, met alle biddende en smeeking, biddende te allen tijde in den Geest en tot hetzelfde wakende met alle gedurigheid en smeeking voor al de heiligen (Ef. 6 : 10—18).

Wie dat vergeet of uit het oog verliest, zal zijne onmacht gevoelen in elken strijd; wie daarin niet leeft, maakt elke gedachtenwisseling onvruchtbaar en leidt elken wetenschappelijken strijd in de sporen van het dorre rationalisme; ja meer nog, hij staat met den rationalist op denzelfden grond en het gevolg moet zijn, dat hij op het eigen erf van den rationalist de nederlaag lijdt, wijl de verleiding des verstands en de macht der verzoeking in haar volle kracht staan tegenover den geheel weerloozen kampvechter.

Daarom is het niet genoeg, dat wij enkel nota nemen van de fundamenteele tegenstelling tusschen Christelijke en anti-Christelijke wetenschap en dat wij ontwaren, hoe elke verleiding des verstands, elke verzoekende gedachte zwichten moet voor den eisch des Heeren.

Neen, er moet meer gedaan worden.

Er moet in geleefd worden en het leven des gebeds moet er zich mede gaan bezighouden; opdat er drang ontsta, om elkander te onderwijzen in de wegen des Heeren ook voor de Rechtswetenschap; opdat onze overheid, mitsgaders de raadslieden der kroon mogen gevoelen, welke rechten in ons vrije Nederland ook nu nog toekomen aan „de partij des levenden Gods“, „le parti du Dieu vivant“, zooals Groen de Christelijk-historische partij zo juist karakteriseert; opdat de volkomen vrijheid van godsdienst en al onze constitutioneele rechten geen ijdele klanken blijven, maar daad en waarheid mogen worden.

Laat ook de Christenrechtsgeleerden elkander zoeken, elkander zedelijk en wetenschappelijk steunen; laat hen voortdurend met andere Christenen gemeenschap des levens onder-

houden en voor de wetenschap voortdurend contact met onze eminente theologen.

Thans rest ons nog slechts ééne vraag ter nadere bespreking. Reeds handelden we er van in ons vorig hoofdstuk.

Ze is deze: Wat moet er gedaan worden voor de rechtsgeleerden, die van de Vrije Universiteit komen, zoolang alleen zij, die den anti-Christelijken weg der Staatsacademies afliepen, tot de meeste Staatsbetrekkingen benoembaar zijn? Welke roeping moeten de doctores juris, die van de Vrije Universiteit komen, vervullen, zoolang deze onderdrukking, dit onrecht van Staatswege over de Christenen voortduurt? Deze pijnlijke vraag moet, helaas, in ons goede Nederland nog beantwoord worden en ons antwoord daarop zij als volgt. Er bestaat gegronde reden om te gelooven, dat de overheid weldra het recht der Vrije Universiteit zal erkennen. „Nu kan de Overheid“, zoo schreef Dr. A. Kuyper reeds in 1882, dus nu acht jaren geleden, „nu kan de Overheid ¹⁾ ten aanzien dezer quaestie vierderlei standpunt innemen.

„Ze kan óf zich plaatsen op het hoogste standpunt, dat der absolute vrijheid, dat u en ook mij zeker het meest toe zou spreken, en hierin bestaat, dat de Overheid zich ganschelijk met geen academische graden noch met de uitoefening van geleerde praktijken inlate, de burgers rijp genoeg keurend, om zelve te schiften en te verwerpen wat hun schaaft.

„Dit stelsel brengt meê, dat ieder, die wil, de geneeskunst mag uitoefenen; dat ieder, die wil, zich als notaris mag vestigen; dat ieder, die wil, als advocaat mag pleiten; en dat zoo ook ieder, die wil, in elk vak van zijn keus mag onderwijzen.

„Eenigermate in dien zin bestaat het in Amerika.

„Het is een stelsel, waarbij de Overheid alle verantwoordelijkheid op de maatschappij legt; oordeelt, dat de kwakzalver en beunhaas door de snuggerheid en nuchterheid der wakkere burgerij spoedig genoeg ontmaskerd, uitgelachen en van de

¹⁾ Dr. A. Kuyper. Welke zijn de vooruitzichten voor de studenten der Vrije Universiteit?

planken gedrongen zal zijn, en alzoo uitsluitend de wezenlijk kundige man, voor ieder in zijn eigen vak, kans bezit van slagen.

„Dit stelsel prikkelt tot energie; dwingt ieder uit zijn eigen oogen te zien; en snijdt af het leugenachtig bestaan dier onwaardige titeldragers, die, meesters zonder meestereer en doctoren zonder doctorskunde, als toonbeelden in ons midden wonen van dien hollen stengel zonder wezen, die als woekerplant steeds opkruipt langs den magistralen stam.

„Veel is er alzoo voor; veel ook er tegen; maar de schaduwzijde spaar ik u, M. H.; immers kans, dat dit absolute stelsel ingang vinde, bestaat er ook mijns bedunkens in onze Nederlandsche toestanden vooreerst niet. Een bedaard Nederlander der negentiende eeuw is lang nog niet zulk een doodvijand van krukken, mits er het overheidsmerk maar in zij gebrand.

„Minder reeds komt de vrijheid tot haar recht bij *het tweede stelsel*, daarin bestaande, dat de Overheid wel en graden en bevoegdheid verleene, maar dit doe bij *vrij examen*.

„Onder *vrij examen* versta ik dan, dat ieder worde toegelaten, onverschillig waar hij zijn kundigheden opdeed, en dat als examinatoren optreden mannen, die zelven niet onderwezen.

„Reeds hiermeê gaat de moreele verantwoordelijkheid van den burger ten deele op de Overheid over. Zij, de Overheid, keurt; dus heeft de burgerij niet meer zelve te oordeelen. De man zonder graad of titel deugt niet meer; al wie maar graad of titel heeft, geldt voor bruikbaar. Reeds in dit opzicht staat het stelsel van *vrij examen* in zedelijken zin dus reeds lager. Maar het staat lager óók, omdat het minder vrij is. Want immers zoolang de Overheid voor zich het recht opeischt om iemands maatschappelijke bruikbaarheid als arts, advocaat, docent, enz. te keuren, bepaalt de Overheid, des bewust of onbewust, den maatstaf, die gelden zal; drukt ze dien maatstaf, min of meer zuiver, in haar examenprogram af; en dwingt ze daardoor ook zelfs de schijnbaar vrijgelaten studie zich toch weêr naar het kader van haar inzichten te voegen.

„Toch is door publiciteit van examen; door opneming van

vrije mannen in de examen-commissie enz.; dit kwaad in menig opzicht te temperen.

„In Engeland werkt dit stelsel dan ook uitnemend; vooral sinds het optreden van de examen-commissie der London University; en metterdaad zou ons land reeds gelukkig zijn te prijzen, indien de Overheid althans die matige mate van vrijheid voor zijn burgers aandorst en er door geen gediensigheden der praktijk op bekribbelde.

„Het nog lagere *derde stelsel* is, dat de Overheid u zelf vergunt Vrije Universiteiten op te richten; u toestaat zelf graden te verleen; en ook aan de door u verleende graden *effectus civilis* toekent; doch op voorwaarde, dat ge het leerplan van haar Universiteiten zult overnemen; de benoeming van elk hoogleeraar aan haar goedkeuring onderwerpen zult; en wel verre van dit recht duurzaam en inhaerent als corporatie te erlangen, het veeleer elk oogenblik door wijziging van de staatswet of door ministerieele wilkeur weêr kunt verliezen.

„Het is op dien voet, dat o. a. Amsterdams stedelijke Universiteit er na twee eeuwen worstelens dan toch gekomen is, maar, helaas, om in gestadige afhankelijkheid van de Lands-overheid haar onvrij bestaan voort te zetten.

„Het is dit stelsel, dat in Frankrijk bovendreef, eer Ferry, De Freycinet en Gambetta bij trappen hun radicaliseering van de natie doordreven.

„Het is dit stelsel eindelijk, dat ook ons als eldorado wordt voorgespiegeld door mannen, die, soms schier dronken van enthousiasme, de vrijheid kunnen loven, maar zonder ooit een enkelen beker van haar heerlijk levensvocht tot op den bodem te hebben geleege.

„En toch, hoeveel gebrekkigs ook dit derde stelsel nog aanleve, haast zou ik het nog roemen kunnen, vergeleken bij *het vierde of laatste stelsel*, daarin zijn sterkte zoekend, dat de Overheid ook u als zoon van vrije studie tot haar examen toelate, maar u geen ander examen aanbiedt, dan het faculteits-examen aan *haar* Academie.

„Gelijk toch ieder aanstonds doorziet, maakt dit u van nog slech-

ter conditie. Immers ge treedt dan op voor examinatoren, die reeds kwalijk het zetten kunnen, dat ge hún lessen hebt versmaad; voor een examinatorenstel, dat zelf dictaten gaf en gewoon is uit die schoone dictaten te vragen; en bovenal voor een examencommissie, die ook kinderen van eigen huize om zich heeft, en dus licht neigt, om ongenooide gasten buiten het perk harer eere te sluiten.

„En hiermeê ben ik aan het einde mijner opsomming, M. H. Een vijfde stelsel is er niet. Haalt toch de Overheid haar strengen nog nauwer in, dan is er geen vrijheid meer en overschreedt ge reeds de grens, die u binnenleidt op het enghartig erf van dwang en monopolie.

„Noem ik nu de vier u geschetste stelsels gemakshalve A, B, C en D, dan is A het Amerikaansche van volstreckte vrijheid; B het Britsche van vrij examen; C het curateele stelsel voor de hoogeschoolen zelven, reeds toegepast op Amsterdams Stadsuniversiteit; en D het stelsel van academisch dwang-examen, thans reeds in onze Wet op het Hooger Onderwijs gesanctioneerd.

„Sluit ik nu A, als in ons land niet spoedig te wachten en allicht bij onzen landaard niet wel passend, uit, dan ontstaat alzoo de vraag, of er uitzicht, of er hope bestaat, dat de ontwikkeling van ons Staatsrecht ons allengs van D op C of B zal brengen, dan wel, of we nog achter D zullen teruggaan. En op die vraag nu waag ik het zonder aarzelen te antwoorden, dat althans in den eersten tijd m. i. achteruitgang achter D *niet* te duchten is, en op vooruitschrijding naar vrij examen of curateele met graaderkenning metterdaad uitzicht komende is.

„De gronden, waarop deze verwachting rust, geef ik u in geleidelijke volgorde.

„En dan wijs ik er *vooreerst* op, dat de dagen reeds achter ons liggen, waarin het vrije onderwijs als zoodanig stelselmatig gekrenkt en kopje-onder gehouden wordt. De aanneming van Lohmans voorstel, een succes, waarmee ik mijn geachten vriend hier openlijk gelukwensch, is voor die stelling het sprekendst getuigenis. Het Vrije onderwijs heeft den moed gehad om te

durven; op hoop tegen hoop tegen den stroom in te worstelen; en gelijk elke eerlijke kamp, zoo is ook zijn *struggle for life* ten leste gekroond met overwinning en eere.

„*Ten tweede* openbaarde zich bij de Overheid van meet af de neiging, om op gebied van het Hooger Onderwijs zich geen tweede schoolquaestie op den hals te halen. Reeds in de Wet van 1876 deed ze belangrijke concessiën. Bij de oprichting der Vrije Universiteit kwam ze met voorkomendheid de stichters tegemoet. En zoo kort ook nog slechts ons universitair leven liep, zoo vele zijn toch reeds de blijken, die onze Universiteit van goede gezindheid ontvangen mocht. Ontvangen mocht niet alleen van het Ministerie-Kappeyne, dat met zeldzame gemakkelijkheid en snelheid sanctie op haar statuten uitlokte, als van het Ministerie-Van Lynden, dat zich vertegenwoordigen liet bij de inwijding, de diploma's voor vrijstelling van de militie erkende, en nog onlangs in de benoeming van Dr. Woltjer in de Commissie van gymnasiaal eindexamen blijk van waardeering gaf.

„*Ten derde* lette men op de scherpe ontwikkeling der tegenover elkander staande meeningen, die ook op wetenschappelijk gebied al meer om een eigen sfeer van ontwikkeling vragen. Deze antithetische ontwikkeling van het nationale leven toch maakt het voor den Staat al moeilijker, om haar monopolie te handhaven, en noopt al meer tot het openen van een veiligheidsklep in honoreering van het vrije onderwijs.

„*In de vierde plaats* mag er op gewezen, dat inkrimping der openbare hoogeschoolen in niet te verwijderd tijdstip te wachten staat. De te lang vergeten zuinigheid maakt zich reeds gereed, om, bij schraller inkomst, weer bij onze ministeriën aan te kloppen. En Vrije Universiteiten kosten den Staat niets. (*Ten minste wanneer alle universiteiten vrij gemaakt worden.*) ¹⁾

„*Let er ten vijfde* ook op, dat we in onzen tijd voor Vrij Hooger Onderwijs volstrekt niet alleen staan. De Roomschen, die bijna twee vijfden der natie uitmaken, wenschen niets vuriger, dan ook op dit terrein de lijn van hun principieele

¹⁾ Deze volzin is door den schrijver duidelijkshalve ingelascht.

gedachte te kunnen doortrekken, zoodat nu reeds minstens de helft der natie voor Vrij Hooger Onderwijs koos.

„Vergeet in de zesde plaats niet, dat Nederland niet geïsoleerd ligt, maar ook den invloed ondergaat van de rechtsontwikkeling van de beschaafde volkeren, en geeft het dan geen hope, als we zien, hoe in Amerika en Engeland, hoe in België en Zwitserland de door ons beoogde vrijheid reeds verworven is, terwijl Bismarcks pogen, om in Duitschland door Meiwet op Meiwet der vrijheid den kreeftengang voor te schrijven, voor hem ellendiglijk, maar voor elk minnaar der vrijheid zeer heerlijk is mislukt.

„Een reeks van gronden, waar ik ten slotte, zij het ook in den meest bescheiden vorm, bij waag op te merken, dat de Vrije Universiteit zelve, reeds door haar bestaan, die vrije ontwikkeling bevorderen moet. Bevorderen moet in het feitelijke, daar de rechtsontwikkeling voortaan ook met haar te rekenen heeft; bevorderen moet in de publieke opinie, daar van elk stel van wetenschappelijke mannen, die saâm éénzelfde beginsel vertolken, ongemerkt macht uitgaat; en bevorderen moet niet minder door den klimmenden invloed onzer Kamerleden, daar immers de antirevolutionaire partij, waartoe ik het mij een eere reken te behooren, op elk terrein van onderwijs, dus ook op het universitaire erf, de banier der vrijheid hoog houdt.

„Voor mij is het op die onderscheidene gronden dan ook aan geen twijfel onderhevig, of de Overheid, die nu reeds de studenten der Vrije Universiteit *niet overal* ¹⁾ voor een gesloten deur laat komen, zal na niet lange dagen die deur nog wijder voor hen openzetten. Eerst, naar ik mij voorstel, door tot het academisch Overheidsexamen ook zonder gymnasiaal diploma toe te laten; dan door invoering voor alle vakken van vrij examen, dat nu nog slechts voor artsen bestaat; en eindelijk door ook de graden der Vrije Universiteit te erkennen, als van gelijke waardij met die harer eigen stichtingen.

¹⁾ In plaats van „*niet overal*“ staat er bij den schrijver zelf „nergens“, doch dit schijnt eene vergissing of drukfout te zijn.

„Ik zie van dien kant dus metterdaad eer een helderder worden van de lucht tegemoet, dan een opkomen van donkere wolken, en indien ons Christenvolk maar voortgaat met zijn duizenden te offeren, en de God der wijsheid ons maar mannen van talent schenkt en Neêrlands jongelingschap den strijd maar aandurft, acht ik de dag niet meer zoo verre te zijn, waarop èn artsen, èn pleitbezorgers, èn rechters, èn ambtenaren ook van de Vrije Universiteit zullen uitgaan, om den dienst Gods aan ons volk op alle maatschappelijk terrein te bedienen.“

Dit werd geschreven in 1882.

In de acht jaren, die sinds verliepen, is veel veranderd. De Tweede Kamer ging om en een antirevolutionair ministerie trad op.

Eindelijk kwam, al was het op echt taaie, conservatieve wijze na langdurige worsteling het vrije lager onderwijs een eindweegs tot zijn recht, en de lijn behoeft nog maar doorgetrokken te worden voor het hooger onderwijs, en wij zijn er.

Alleen dit laatste is nog niet geschied. Reeds tien jaren bestaat de Vrije Universiteit op kosten van ons Christenvolk alleen, dat tegelijk ook nog voor het zoo ontzaglijk kostbaar liberaal onderwijs meê moet betalen. Tien jaren lang werd door onrechtmatigen dwang het budget der Christenen op eene ontzettende hoogte gebracht.

Tien volle jaren verkondigen thans de dringende noodzakelijkheid van Christelijk hooger onderwijs en toonen de machtige opofferingen, waarmede de Christenen hunne beginselen belijden; maar ook tien jaren prediken al de schande van het onrecht, van Staatswege den Christenen aangedaan.

En ook nu nog, onder een antirevolutionair ministerie, roept de eene dag tot den anderen, wanneer eindelijk aan dezen toestand een einde zal komen.

Langs welken weg of op welke wijze het onrecht worde weggenomen, doet niet ter zake.

Eén ding slechts houde men in het oog, dat noch rechtstreeks, noch zijdelings door een *reeks van examens* de Christenjongelieden gedwongen blijven den anti-Christelijken weg af te loopen.

Daarmee ware uiteraard niets gewonnen.

Zoover brengt ons nu reeds art. 85 H. O.

En ook, indien slechts die klip, waarop elk schip zou stranden, met zorg wordt vermeden, is elke weg bruikbaar.

Edoch, al is het hoogstwaarschijnlijk, dat er spoedig verandering zal komen in de rechtspositie onzer jonge rechtsgeleerden, toch rijst op dit oogenblik de vraag: Wat moet er gedaan worden voor de rechtsgeleerden, die van de Vrije Universiteit komen, zoolang aan dat onrecht geen einde is gemaakt?

Moeten zij, mogen zij, kunnen zij aan twee universiteiten gaan studeeren, die uit geheel tegenovergesteld beginsel leven zoodat de eene afbreekt, wat de andere opbouwt, en opbouwt, wat door de andere wordt afgebroken?

Reeds in ons vorig hoofdstuk is deze zaak genoegzaam besproken en hebben wij gezien, dat dit de weg van ons beginsel niet is.

Slechts herinneren we nog aan deze woorden: *Niemand kan twee heeren dienen, want of hij zal den eenen haten en den anderen liefhebben, of hij zal den eenen aanhangen en den ander verachten*; en verder: *En het andere deel tarwe viel in de doornen en de doornen wiesen op en verstikten hetzelve en het gaf geene vrucht*, en ook aan deze woorden: *Gij zult den Heere uwen God niet verzoeken. Zonder Mij kunt gij niets doen*.

Niet dus in de eerste plaats het bezwaar, dat onze jongelieden verstandelijk niet in staat zouden zijn, zich desnoods voor beiderlei examens te bekwamen; maar wel dit, dat de tarwe, onder de doornen gezaaid zijnde, bij het opgroeien verstikt, en vooral dat laatste: *en het gaf geene vrucht*.

Hierop verzoeken wij scherpelijk te willen letten, en ook op het: *Gij zult den Heere uwen God niet verzoeken*, mag, naar wij meenen, in 't bijzonder de aandacht gevestigd worden.

Neen, niet dien antipodischen weg, waarop men eene poging wagen zou om God te dienen en den Mammon. Dat berooft het Christelijk beginsel van zijn energie; dat verzwakt, ja, verstikt en verstompt in zedelijken en godsdienstigen zin; dat is transactie en verloochening om de begeerlijkheden dezer wereld.

Neen, zoolang de toestand van onrecht en verdrukking van Staatswege voortduurt, is er geen andere weg naar Gods welbehagen, dan alleen deze, dat alle Christelijke rechtsgeleerden met hunne jongere broeders samen staande blijven in Gods gebod en onder biddend opzien tot Hem, blind voor de toekomst, een ware universitas docentium et discentium vormen, die den Heere wenschen te dienen ook in hunne studiën.

En mogen zij dan met onze volksmannen niet alleen voor Antirevolutionairen, maar ook voor Radicalen en Roomschen, ja zelfs voor den verstokten Liberaal of Conservatief door redevoering en geschrift aanschouwelijk maken en betoogen, dat er voor onze Christenjuristen geen andere wegen zijn, totdat ons gansche volk den drang onzer beginselen voor onze conscientie gevoele en onze overheid zoodra mogelijk maatregelen neme, dat niet alleen Joden en Liberalisten, maar ook mannen uit de Christelijk-historische partij toegang verkrijgen tot de balie en tot elke landsbetrekking.

Aan het lager onderwijs hebben wij gezien, hoe sterk ten slotte de drang der ouders en van ons Christenvolk werd, totdat eindelijk recht werd gedaan.

Waarom zouden wij voor het hooger onderwijs niet hetzelfde verkrijgen?

En dan is onze eisch, dat niet alleen liberalistische hoogeschole op Staatskosten onderhouden en dus *door ons* voor een groot deel worden bekostigd, maar dat *ook* onze Vrije Universiteit, zoolang de Staat eenig onderwijs bekostigt, krachtig worde gesteund uit de Staatskas; en wat meer is, dat niet alleen, wanneer onze jongelieden met Liberalisten en Joden transigee-ren, niet alleen wanneer zij hunne Christelijke beginselen en hunne Christelijke liefde verloochenen, hun toegang worde verschaft tot de balie en tot elke landsbetrekking, maar ook dan, wanneer zij, getrouw aan Gods gebod, dat onze conscientie bindt, hunne geheele opleiding hebben genoten aan onze eigen Universiteit.

Zoolang de toestand blijft voortduren, gelijk hij op dit oogenblik is, moge geschieden, wat wij in ons vorig hoofdstuk

zeiden. Laat onze jonge rechtsgeleerden, die weigerden hunne knieën voor Baäl te buigen, zich opmaken, om door redevoering en geschrift aan ons volk de Christelijke beginselen van Staatsrecht en Burgerlijk Recht bekend te maken ; om de Nederlanders te onderrichten, die, schier verstorven in de doodelijke atmosfeer van het Liberalisme, hen met hartelijk welkom zullen ontvangen.

Laat het Centraal-Comité en de antirevolutionaire pers maatregelen nemen en hierin niet achterblijven ; en dan, in den Naam van onzen God en van onzen Koning Jezus Christus, zullen de weinige jonge Christelijke rechtsgeleerden, die reeds nu van de Vrije Universiteit komen, hunne roeping en levens-taak, hun voedsel en kleeding zekerlijk vinden. Aan hen zij ons eerste en ons laatste woord : *Onderhoudt Zijne geboden*, en voorts : *Zijt niet bezorgd, wat gij eten of drinken zult of waarmede gij u kleeden zult, want uw Vader, die in de hemelen is, weet, dat gij al deze dingen behoeft.*
